

Türkiye'nin Libya Hamlesi: Çalkantılı Sularda Belirsiz Gelecek

Avrupa Raporu N°257 | 30 Nisan 2020

İngilizce'den tercüme

Headquarters

International Crisis Group

Avenue Louise 235 • 1050 Brussels, Belgium

Tel: +32 2 502 90 38 • Fax: +32 2 502 50 38

brussels@crisisgroup.org

Preventing War. Shaping Peace.

İçindekiler

Yönetici Özeti	i
I. Giriş	3
II. Ankara'nın Pozisyonu: Türkiye Neden Libya'ya Müdahalede Bulundu?	6
A. Trablus Hükümetini Korumak	6
B. Stratejik Amaçlar	11
1. Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları sorunu	11
2. Bölgedeki hasmane ortam	15
3. Ekonomik çıkarlar	15
III. Türkiye Amaçladığı Sonuçlara Ulaşıyor mu?	18
A. Diplomasi Cephesi	18
B. Savaş Sahası Dinamikleri.....	20
C. Suriye Faktörü ve Kamuoyu	24
IV. Geleceğe Bakış	28
V. Sonuç	30
EKLER	
A. Deniz Sınır Alanları Haritası	31
B. Uluslararası Kriz Grubu Hakkında	32
C. 2017'den bu yana Kriz Grubu'nun Avrupa ve Orta Asya hakkında hazırladığı Rapor ve Brifingler	33
D. Kriz Grubu Mütevelli Heyeti	34

Başlıca Bulgular

Yeni gelişmeler neler? Ocak ayında Türkiye Libya'da Başbakan Fayed Serraj'ın BM destekli hükümetine verdiği askeri desteği artırarak General Halife Hafter'e bağlı güçlerin saldırısını durdurdu. Türkiye'nin kendi stratejik, siyasi ve ekonomik çıkarları ekseninde gerçekleştirdiği bu hamle Libya'da zaten çok katmanlı olan krizi daha da karmaşık hale getirdi.

Neden önemli? Türkiye'nin müdahalesi ne mevcut anlaşmazlığı çözüme kavuşturabilirdi ne de rakip siyasi ve askeri gruplar arasında verimli bir müzakere süreci başlatabildi. Dış aktörler Libya'daki müttefiklerine askeri donanım ve asker temin etmeye devam ettikçe anlaşmazlığın uzama ve daha fazla can kaybına neden olması ihtimali artacaktır.

Ne yapılmalıdır? Türkiye'nin müdahalesi ateşkes ya da müzakere masasına geri dönüşü sağlayacak gibi görünmüyor; dış aktörlerin hiçbiri tek taraflı olarak geri çekilmeyeceğine göre Ankara ve anlaşmazlığa taraf olan diğer dış unsurlar bir araya gelmeli, Libya ve ötesinde çıkarlarını nasıl uzlaştırabileceklerini değerlendirme yoluna gitmelidir.

Yönetici Özeti

Türkiye Ocak ayında Libya'daki anlaşmazlığa askeri müdahalede bulunarak Başbakan Fayed Serraj'ın BM destekli Trablus hükümetine bağlı güçlerin General Halife Hafter'in başında bulunduğu koalisyon güçlerinin saldırısı karşısında yenilgiye uğramamasına yardımcı oldu. Ankara'nın bakış açısına göre Türkiye'nin Trablus hükümetine destek vermesi Akdeniz ve Orta Doğu'nun genelinde sahip olduğu stratejik ve ekonomik etkiyi sınırlandırmaya çalışan düşman güçlerle yüzleşmesi için gereklidir. Hafter'e destek olan dış güçler de aynı şekilde Libya'yı önemli bir jeopolitik savaş alanı olarak görmekte ve anlaşmazlığı tırmandırmak yolunda tereddütsüz adımlar atmaktadır. Ankara Trablus'un ele geçmesini engellediği sürece amacına ulaştığına inansa da ödediği bedel çatışmanın uzaması ve daha fazla hayata mal olması ile ağırlaşabilir. Bu nedenle Türkiye ve Hafter'in dış destekçilerinin ortak bir zemin yaratma yolunda adımlar atması, ateşkes sağlanması için çalışması ve kendilerinin de temel çıkarlarına hizmet edecek biçimde bir uzlaşmaya varabilmesi için Libya'daki müttefiklerini masaya oturtmanın yollarını araması kendi yararlarına olacaktır.

Trablus'un dış mahallelerinde altı aydır sonuçsuz devam eden savaşın sonrasında Hafter'e bağlı güçler Kasım 2019'da Serraj hükümetini devirmek ve ona bağlı güçleri silahsızlandırmak amacıyla şehir merkezine doğru yavaş yavaş ilerlemeye başladılar. Bu gelişmelerden kaygı duyan Ankara'daki yetkililer sahada Hafter'in askeri güçlerine karşı bir denge oluşturarak ateşkesi varılması ve Libya krizine siyasi bir çözüm bulunması için müzakerelerin başlaması için uygun koşulları oluşturacaklarını hesapladılar. Türkiye Ocak ayından başlayarak Libya'ya hava savunma ve diğer silah sistemleri sevk etti. Bunun yanı sıra yaklaşık 100 Türk askeri yetkili ve Suriyeli muhalif güçlerden en az 2.000 savaşçı gönderdiği ileri sürülüyor.

Ankara'nın Libya'daki eylemlerinin arkasında daha genel hedefler yatıyor. Türkiye'nin bakış açısına göre Libya Ankara'nın yüzleşmesi gereken iki düşman eksenin kesişim noktasında bulunmakta. Bunlardan birincisi Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Türkiye'nin etkisini kontrol altına almaya çalışan Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır'ın (ve daha az ölçüde Suudi Arabistan'ın) yürüttüğü düşünülen kampanya. İkincisi ise Türkiye'nin Yunanistan ve Kıbrıs'ın (ve bunların uzantısı olarak, AB'nin de) ve ayrıca İsrail'in Türkiye'yi jeopolitik öneme sahip olabilecek hidrokarbon projelerinin dışında tutmak amacıyla Akdeniz'in küçük bir köşesine sıkıştırmaya çalışmaları olarak yorumladığı adımlar. Türkiye'nin Libya politikası, karşısına çıkarıldığına inandığı bu engelleri aşma arzusuyla yakın bir ilişki içerisindedir.

Elbette Türkiye Libya'yı kendi stratejik çıkarlarının prizmasında gören tek ülke değil. Bu tarz düşünen pek çok ülke var; bunların arasında Hafter'i destekleyen BAE, Mısır ve Rusya ile Trablus hükümetini destekleyen Katar bulunuyor.

Batılı ülkeler Libya üzerindeki BM silah ambargosunu ihlal etmesi de dahil olmak üzere Türkiye'nin eylemlerini açıkça eleştirdiler. Ancak aynı Batılı hükümetler (Fransa dışında) Türkiye'nin tutumuna sempati duyduklarını üstü kapalı bir şekilde belli ettiler. Onlar da Serraj hükümetinin yenilgiye uğramasını istemiyor. Ayrıca onlar da Türkiye'nin müdahalesiyle hükümete verdiği doğrudan desteğin önce Hafter'in saldırısını durduracağını, sonra da onu müzakere etmek zorunda bırakacağını ümit ediyorlar. Ocak ayında önce Moskova, sonra da Berlin'de gerçekleşen diplomatik

girişimler gerçekten de müzakerelerin başlayacağına dair umut kıvılcımları yaratmıştı, ne var ki bu girişimler sekteye uğradı ve BM Libya Özel Temsilcisi Ghassan Salamé'nin istifası müzakerelerin yeniden canlanması olasılığını zayıflattı.

Türkiye'nin müdahalesi Hafter güçlerinin ilerlemesini yavaşlattı ve Trablus hükümetine bağlı güçlerin Nisan 2019'da savaş ilk çıktığında kaybettikleri toprakların bir kısmını yeniden ele geçirmesine olanak tanıdı. Ne var ki savaş tamamen durmadı. Hafter'e bağlı koalisyon Ankara'nın eylemlerini kınadı ve mücadelesini kendi terimleriyle "Türk işgaline" karşı bir savaş olarak yeniden tanımladı. Türk askerlerinin bu tesisleri kullandığını bahane ederek Trablus limanına ve havalimanına top saldırılarını yoğunlaştırdı. En az iki Türk askeri ve sayıları tam bilinmemekle birlikte onlarca Türkiye yanlısı Suriyeli savaşçı bu saldırılarda öldü. Bu arada hükümet taraftarı güçler, Hafter'e bağlı güçler için önemli bir merkez olan Libya'nın ortasındaki askeri üsün yer aldığı Sirte'yi kaybetti. Son olarak en önemlisi de Hafter'e bağlı aşiretler Libya'nın petrol gelirlerinin Türkiye ve Türkiye'ye bağlı birliklere para ödenmesinde kullanılmasını istemediklerini söyleyerek Ocak ayında ülkedeki petrol üretimini ve bütün hidrokarbon ihracatını durdurdular. Petrol sahalarının kapanması Trablus hükümetini ayakta tutan fonların da kesilmesi anlamına gelmekteydi.

Libya'ya müdahale ederek Türkiye birçok farklı aktör ve paydaşlardan oluşan karmaşık ve büyümekte olan bir anlaşmazlığın içinde buldu kendini. Ankara'nın Trablus'taki müttefikleri ülkenin farklı bölgelerinde Hafter'e destek veren merkezlere karşı saldırılarda bulunurken Türkiye ilk etapta öngörmediği ölçüde bu savaşın içine çekilme riskiyle karşı karşıya. Anlaşmazlığın daha fazla tırmanması halinde bu Türkiye'nin aleyhine olabilir ve Libya halkı daha büyük bedeller ödemek zorunda kalabilir.

Ne Türkiye'nin ne de Hafter'in diğer dış destekçilerinin tek taraflı taviz vermeye yanaşmayacakları gerçeği ışığında, karşılarında iki tane seçenek bulunmakta: Çatışmayı tırmandırmak ya da mümkün olduğunca kendi çıkarlarına da hizmet edebilecek bir barış anlaşmasına varılması için Libya'daki müttefiklerini ortak zeminde buluşmaya teşvik etmek. Bu seçeneklerden ikincisini tercih etmelidirler.

Ankara/Trablus/Brüksel, 30 Nisan 2020

Türkiye'nin Libya Hamlesi: Çalkantılı Sularda Belirsiz Gelecek

I. Giriş

Türkiye'nin 2 Ocak 2020'de Başbakan Fayed Serrac'ın BM tarafından tanınan Trablus merkezli Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne (UMH) açık askeri destek verme kararı bir anda ortaya çıkan bir gelişme değildi. General Hafter'in Libya'nın başkentini hedef alan saldırıyı başlattığı Nisan 2019'dan itibaren, Türkiye üstü kapalı bir biçimde hükümete zırhlı personel taşıyıcı ve insansız hava aracı (IHA) temin ediyordu.¹ Kasım 2019'da ise Türkiye Trablus ile güvenlik ve askeri iş birliği ile deniz yetki alanı sınırları ile ilgili iki mutabakat muhtırası imzaladı. Açık askeri destek vermeye başlayan Türkiye, Hafter'in askeri koalisyonu Arap-Libya Silahlı Kuvvetleri'nin ilerlemesini yavaşlatmak için müdahalesini ciddi biçimde arttırdı. Trablus makamları Türkiye'nin askeri desteğini memnuniyetle karşılayarak bunu kendilerini boğulmaktan kurtaran bir "can simidi" olarak tanımladı.²

Ocak ayından bu yana Ankara, Serrac hükümetinin savaş operasyonlarını koordine etmesine yardımcı olmak için en az 100 Türk askeri yetkiliyi Libya'ya konuşlandırdı ve Trablus ve yakınlarındaki Mısırata kentine gemiler dolusu silah, askeri teçhizat ve hava savunma aracı sevk etti. Libya açıklarında bulunan savaş gemilerini Hafter güçlerine karşı füze saldırılarında atış rampası olarak kullanıp Libya semalarında jetlerini uçurdu. Ayrıca Trablus hükümetine bağlı milislere yardım amacıyla Suriye'de Türkiye'nin desteklediği Suriye Milli Ordusu'ndan en az 2.000 savaşıdan oluşan bir birliği de burada konuşlandırdı.³

Libya'da çatışmaların daha fazla tırmanması durumunda Türkiye kaldıramayacağı bir yükün altında kalabilir. Ankara ayrıca bir yandan Suriye'de hem Kürdistan İşçi

¹ Savaşın ilk altı ayında Türkiye'nin hükümet yanlısı güçlere verdiği kapalı askeri destek, her ikisi de Türkiye'de üretilen BMC Kirpi zırhlı personel taşıyıcıları ve Bayraktar TB2 insansız hava araçlarından oluşuyordu. Detaylar için bkz. "1973 (2011) sayılı karar uyarınca oluşturulan Libya Uzmanlar Paneli tarafından Güvenlik Konseyi Başkanı'na hitaben yazılan 29 Kasım 2019 tarihli mektup", S2019/914 (Bundan böyle BM Uzmanlar Paneli raporu 2019 olarak anılacaktır), 9 Aralık 2019, ek 27. Türkiye ya da başka herhangi bir devlet tarafından Libya'ya savaş malzemesi sağlanması BM Güvenlik Konseyi 1970 sayılı kararı üzerinden 2011'de Libya'ya karşı getirilen BM silah ambargosunun ihlalidir. Nisan 2019'de başlayan saldırıyla ilgili bir analiz için bkz. Kriz Grubu Orta Doğu ve Kuzey Afrika Brifingi N°69, *Stopping the War for Tripoli* [Trablus'u Ele Geçirme Savaşını Durdurmak], 23 Mayıs 2019.

² Başbakan Yardımcısı Ahmed Meitig'den yapılan alıntı, "Lack of U.S. support left desperate Libya to accept aid from Syrian extremists, official says" [Libyalı yetkiliye göre ABD destek vermediği için çaresiz kalan Libya, Suriyeli ekstremistlerin yardımını kabul etmek zorunda kaldı], *Washington Times*, 15 Şubat 2020.

³ Sayıları birkaç yüzü bulan Suriyeli savaşçı Trablus'a Aralık 2019 sonunda ulaştı, fakat çoğunluğu Türkiye'nin Ocak ayındaki askeri müdahale kararı sonrasında geldi. Savaşçıların sayısı ile ilgili tahminler için bkz. dn 94.

Partisi (PKK) ile bağlantılı Halkın Koruma Birlikleri (YPG) ile hem de Rusya'nın desteklediği Suriye hükümet güçleriyle askeri mücadele içerisinde.⁴

Türkiye, Libya'da Nisan 2019'dan bu yana 2.000'den fazla insanın yaşamına mal olan çatışmaya müdahale eden ilk dış aktör değil, ama bunu açıkça yapan ilk ülke.⁵ Türkiye'nin kimi zaman ortağı olan Rusya üstü kapalı biçimde Hafter'i desteklerken, Türkiye'nin hasımları Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Mısır da Hafter'i destekledi.⁶ Bu ülkeler daha ziyade Libya'nın ötesine uzanan uzun vadeli stratejik hedeflere ulaşmak amacıyla Hafter'i destekliyor. Körfez ülkeleri için hedefler arasında terörist olarak tanımladıkları Müslüman Kardeşler ve diğer İslamcı grupların rolünü sınırlandırmak yer alıyor. Ayrıca İslamcı muhalif hareketleri bastırma konusunda sert tutum benimseyen, kendileriyle aynı görüşteki ülkeleri desteklemek de bu hedefler arasında. Rusya'nın amacı kendisini bölgede güçlü bir varlık olarak konumlandırmak, 2011 Arap ayaklanmalarının getirdiği karmaşayı gidermek ve zahmetlerinin ekonomik karşılığını almaktır. Öte yandan, Hafter karşıtı kampı destekleyen Katar ve Türkiye'nin amaçları arasında Trablus hükümetinin düşmesini engellemek ve Doha'nın hasımlarıyla ittifak halinde olacak yeni bir güç yapısının ortaya çıkmasının önüne geçmek yer alıyor.

Bu rapor Hafter'in başlattığı saldırı karşısında Türkiye'nin Libya hükümetine verdiği askeri desteğin arkasında yatan nedenleri ortaya koymanın yanı sıra bu desteğin

⁴ Bkz. Kriz Grubu Çatışma Uyarısı, "The Eleventh Hour for Idlib, Syria's Last Rebel Bastion" [Suriye'de İsyançıların Son Kalesi İdlib İçin On Birinci Saat], 7 Şubat 2020. Türkiye, YPG'yi onlarca yıldır Türk devletine karşı isyan halinde bulunan PKK'nın uzantısı olarak görmektedir; Türkiye, ABD ve Avrupa Birliği (AB) PKK'yi terörist bir örgüt olarak tanımlamaktadır.

⁵ Bu müdahale Osmanlı ordusu 1. Dünya Savaşı sonunda Trablusgarp eyaletinden çekildikten sonra Türkiye tarafından Kuzey Afrika'da yürütülen ilk doğrudan askeri harekattır.

Mehmed Mazlum Çelik, "Türk ordusu 108 yıl sonra Enver Paşa'nın izinde Trablus-ı Garp yolunda", *Independent Turkish*, 21 Aralık 2019.

⁶ Hafter'e bağlı güçler, Trablus kuşatması süresince kendi hava kuvvetlerine takviye olarak BAE'nin temin ettiği Çin Wing Loong II insansız hava araçlarını kullandı; bu İHA'lar Libya'nın ortasında Jufra hava üssünde bulunduğu ve en azından 2019'un sonlarına kadar burada konuşlanmış BAE'li pilotlar tarafından uçuruldukları iddia edildi. Kriz Grubu söyleşisi, hükümete bağlı yetkililer, Trablus, Mayıs-Eylül 2019; Batılı diplomat, Abu Dabi, Eylül 2019. Ayrıca bkz. BM Uzmanlar Paneli Raporu (2019), ek 28. BM'e göre Hafter'e bağlı güçler çatışmaların başlamasından bu yana "insansız hava araçlarıyla 850, avcı bombardıman uçaklarıyla 170 hedefe nokta atışı hava saldırısı gerçekleştirdi, bu hedeflerden 60 kadarı yabancı savaş uçakları tarafından vuruldu". BM Genel Sekreteri Raporu (S/2020/41), 15 Ocak 2020. BAE'nin Libya'da oynadığı rolü kesin olarak belirlemek zordur. BAE'li bir yetkili ülkesinin konumunu şöyle özetlemiştir: "BAE'nin Libya'da başlıca amacı istikrarlıdır. Ayrıca yabancı savaşçılar ve terör örgütleriyle savaşmaya da odaklanıyoruz. Trablus gibi bir başkent milisler tarafından kontrol edilmesini istemiyoruz. Bu amaçlara ulaşmak için BAE, BM'nin savaşın taraflarını bir araya getirerek ateşkesi ve siyasi bir süreci başlatmak için gösterdiği çabalara tam destek veriyor. BAE, BM'nin Libya Destek Misyonunu (UNSMIL) ve Berlin zirvesinin sonuçlarını destekliyor. Libya'da sahada askeri birliğimiz yok. Hafter'e gelince onunla iletişimimiz var ancak hareketlerini biz kontrol etmiyoruz." Kriz Grubu söyleşisi, BAE'li yetkili, Nisan 2020. Mısırlı yetkililer de Libya'da ulaşılmasını istedikleri durumla ilgili benzer görüşler belirtmekte ve Hafter'in hareketlerini kontrol etmedikleri iddiasını tekrarlamaktadır. Mısır'ın ilk etapta Hafter'in Trablus'a saldırı başlatma planına karşı olduğu söyleniyor. Ancak Kahire'deki yetkililer saldırı başladıktan sonra (Mısır'ın Libya sınırından askeri teçhizat geçirmesine izin vermek yoluyla) ona destek verdiklerini kabul etti. Öte yandan Libya'da asker bulduklarını kesin olarak inkar etti. Kriz Grubu söyleşileri, Mısırlı yetkililer, Kahire, Ekim ve Aralık 2019.

hem savaş alanında hem de diplomasi cephesindeki etkisini inceleyerek çatışmanın azaltılmasına dair olasılıkları ele alıyor. Raporda, Türkiye'nin askeri müdahalesinin ve Libya'ya gönderdiği Suriyeli savaşçıların kısa vadede başkentteki hükümet güçlerine destek sağladığı, ancak askeri ihtilafın sona erme ihtimalinin ufukta görünmediği değerlendiriliyor. Ayrıca bu rapor, Türk ve Libya yetkili ve uzmanlar ile Batı ve Arap hükümetlerinin temsilcileriyle yapılan onlarca söyleşiye dayandırılarak hazırlandı.

II. Ankara'nın Pozisyonu: Türkiye Neden Libya'ya Müdahalede Bulundu?

Türkiye, Libya'daki çatışmaya askeri olarak müdahale etmeye karar verdiğinde, hükümet bunun ana amacının sahada güç dengesi yaratmak ve Hafter'i müzakere masasına oturtmak olduğunu vurgulamıştı. Ancak, Ankara'nın Serrac hükümetini desteklemekte daha kapsamlı hedefleri var: Doğu Akdeniz'deki jeopolitik çıkarlarını güvence altına almak ve Kuzey Afrika'daki etki alanını muhafaza etmek. Ayrıca Trablus'ta bir müttefik bulunması Türkiye'nin ekonomik çıkarlarına da hizmet ediyor.

A. Trablus Hükümetini Korumak

Ankara, Libya'ya müdahale etme kararını, BAE'nin sağladığı silahlar ve Rus paralı askerlerinin desteği ile yavaş yavaş ilerleyen Hafter güçlerinin Kasım 2019'da Trablus hükümetinin bekasına ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamasıyla aldı. Ankara'nın Nisan 2019'da savaşın çıkmasıyla hükümete vermeye başladığı üstü kapalı destek Hafter güçlerinin ilerlemesini durdurmaya yetmemişti.⁷ Ankaralı yetkililer, "sahadaki bu gerçeklerin" yanı sıra Serrac hükümetinin resmi yardım talebinde bulunmasından dolayı açık askeri destek kararını aldıklarını belirtiyor.⁸ Ankara ile Serrac hükümeti, Türkiye'den gelen yardımların hukuki bir dayanağının olabilmesi için hükümetin resmi bir istekte bulunması gerekliliği üzerine anlaşmaya vardılar. Türkiye müdahaleyi yapabileceğini belirttiikten sonra Serrac, Türkiye'nin yansıra dört devletten daha resmi yardım talebinde bulundu.⁹

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye kamuoyuna yönelik demeçlerinde Trablus hükümetini savunmak için yapılacak müdahaleyi birbirini tamamlayıcı iki ayrı sebep ile gerekçelendirdi. Bunlardan ilki Osmanlı İmparatorluğu tarihi ile Osmanlı ataların torunları olan ve sayılarının yüzbinleri bulduğu iddia edilen Libyalılardı; Cumhurbaşkanı bugün tamamen Araplaşmış olan bu halkı savunmak gerektiğini ifade etti.¹⁰ Diğer anlatı ise meşruiyetle ilgiliydi. Erdoğan, Hafter'i "darbeci" olarak

⁷ Libya'da bulunan paralı Rus askerlerinin sayısı tartışmalıdır; savaştaki rolleri de tam bilinmiyor. Kimi Batılı diplomatlar ve Trablus hükümet yetkilileri Hafter'e bağlı güçler arasında 1.000'den fazla Rus olduğunu ve bunların ön cephede savaştıklarını öne sürmüştür. Mart 2020'de konuşan ABD'li bir diplomat, Libya'da 3.000 Rus olduğunu iddia etti. Kriz Grubu telefon söyleşileri, Batılı diplomatlar, hükümet yetkilileri ve hükümete bağlı subaylar, Tunus, Trablus, Mısırata, Aralık 2019; ABD'li diplomat, Washington, Mart 2020. Hafter destekçileri Rus paralı askerlerin sayısının hiçbir zaman birkaç yüzü geçmediğini ve görevlerinin uçak bakımı ve hava savunma sistemlerinin kullanılması olduğunu öne sürdü. Kriz Grubu söyleşileri, Hafter destekçileri, Trablus, Bingazi, Aralık 2019. Moskova Libya'da Rus savaşçıların konuşlandırılmasıyla ilgili doğrudan bir rolü olduğunu kabul etmiyor. "Putin says he hasn't sent Russian mercenaries to Libya", ["Putin Libya'ya Rus paralı askeri göndermediğini söylüyor"] Bloomberg, 11 Ocak 2020.

⁸ Bir Türk Dışişleri Bakanlığı yetkilisi, "Hafter, Rus paralı askerlerin yardımıyla toprak kazanmak üzereydi," dedi. Kriz Grubu söyleşisi, Ankara, Şubat 2020.

⁹ Kriz Grubu söyleşileri, Batılı diplomatlar, Trablus, Roma, Ocak-Şubat 2020.

¹⁰ 14 Ocak günü AK Parti TBMM grup toplantısında yaptığı konuşmada Erdoğan Libya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile bağımlı vurgulamıştır: "Libya'da, Hafter'in etnik temizliğe tabi tuttuğu, Barbarosların, Turgut Reislerin torunları olan ve sayıları 1 milyonu aşan Osmanlı bakiyesi Köroğlu Türkleri var. Hafter onları da yok etmenin peşindedir. Kuzey Afrika boyunca her yerde olduğu gibi Libya'daki ecdat torunlarına sahip çıkmak en başta gelen görevlerimizden bir tanesidir." AA Haber 14

betimledi ve Trablus'a başlattığı saldırıyı Türkiye'ye düşman çeşitli dış güçler tarafından desteklenen bir "darbe girişimi" olarak tanımladı.¹¹ Bu dış güçler arasında Erdoğan özellikle Mısır ve BAE'yi işaret ederken bazı konuşmalarında İsrail, Rusya, Suudi Arabistan ve Fransa'yı da bunların arasında gösterdi.¹²

Ankara'da üst düzey yetkililer, Hafter kontrolündeki Libya'nın doğusunda dahi yaşayan halk ve yetkililer dahil olmak üzere, Libya halkının, Türkiye'nin askeri müdahalesini desteklediğini ve Hafter'e karşı olduğunu ileri sürdü. Kıdemli bir Türk yetkiliyle göre,

Libyalılar Türkiye'yi tek dostları olarak görüyor. Doğuda milletvekilleri bize özel konuşmalarında "Sadece batıyı [Libya'nın batısını] değil, doğudaki bizleri de Hafter'in baskısından kurtarın; biz kamuoyuna onu destekler görünmek zorundayız fakat aslında desteklemiyoruz."¹³

En önemlisi, Türk yetkililer Libya'daki eylemlerinin meşru ve uluslararası hukukla tam uyum içinde olduğunu vurguluyor. Türkiye'nin Libya Özel Temsilcisi Emrullah İşler, "Müdahalemize [yurtdışından] eleştiri geleceğini öngörmüştük, o nedenle Cumhurbaşkanımız bize 'Libya'ya ancak davet edilirse gideriz' dedi", açıklamasını yaptı.¹⁴ Başbakan Serrac 20 Aralık'ta, daha önce Trablus hükümetine güvenlik ve terörle mücadele yardımında bulunmuş olan ABD, Birleşik Krallık, İtalya, Cezayir ve

Ocak 2020. Barbaros Paşa ve Turgut Reis, 16. yüzyılda Trablus'a hakim olan Osmanlı amiralleridir. Erdoğan'ın "Koroğlu Türkleri" olarak tanımladığı Libyalıların, 16. yüzyılın başında itibaren Libya'ya yerleşen Osmanlı askerlerinin torunları oldukları söyleniyor. "Kuloğlu" olarak da bilinirler.

¹¹ Her iki argümanın da Libyalılar için fazla anlamı yoktur. Geçmişte Türk soyundan geldikleri söylenen ve Türkiye'nin müdahalesine en fazla destek veren Mısıralılar bile kendilerini Arap sayıyor. Hafter'e gelince, karşıtları kendisini darbeci değil, "savaş suçlusu" (*mujrim harb*) olarak tanımlıyor.

¹² Bir konuşmasında, Erdoğan Hafter'in "Mısır, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi anti-demokratik ülkelerden destek aldığını" söyledi. Alıntılaman *Diken*, 18 Ocak 2020. Diğer bir konuşmasında Erdoğan şunları belirtti: "Ama şimdi Libya maalesef adeta aç kurtların üzerine çullandığı bir ülke haline gelmiştir. Bunun da başını Mısır ve Abu Dabi yönetimi çekiyor, maalesef Suud bunlara ciddi destek veriyor. Burada İsrail'le de dayanışma halindedir". "Cumhurbaşkanı Erdoğan: ABD-İran gerginliğinin azaltılması için çok ciddi gayretler gösteriyoruz", T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 5 Ocak 2020. Türkiye Cumhurbaşkanı başkalarını da suçlayarak gazetecilere bir fotoğraf gösterirken şunları söyledi: "Öndeki Hafter. Şu daire içinde olan Sayın Putin'in çok samimi adamıdır. Bu adam Wagner'in başıdır [Rus özel güvenlik şirketi]. Yöneten budur. Şuradaki de Rusya Savunma Bakanı Şoygu'dur. Hemen onun yanında da Rusya Genelkurmay Başkanı Gerasimov'u görüyorsunuz. Bunlar şu anda Rusya'nın en üst düzey askeri noktadaki güvenlik kadrosudur. Şu anda Wagner'i de orada bunlar yönetiyor. Bunlarla iş yürüyor. Hala kalkıp diyorlar ki bizim orayla bu noktada ilişkimiz yok. Şu anda bizzat Rusya en üst düzeyde oradaki bu savaşı yönetiyor". Erdoğan ayrıca "Hafter'in yanında olanlar belli. Mısır, Abu Dabi yönetimi, aynı şekilde Suud ve Fransa Hafter'in yanında," açıklamasını yaptı. "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Pakistan ziyareti dönüşü gazetecilerle söyleşi gerçekleştirdi", T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 15 Şubat 2020.

¹³ Kriz Grubu söyleşisi, üst düzeyli Türk yetkili, Ankara, Şubat 2020.

¹⁴ Kriz Grubu söyleşisi, Emrullah İşler, Türkiye'nin Libya Özel Temsilcisi, Ankara, Şubat 2020. Batılı diplomatlar Trablus'un askeri destek isteyen mektuplarını, ancak Serrac Türkiye'nin Trablus hükümetini açık olarak destekleme niyetinde olduğu güvencesini aldıktan sonra 20 Aralık günü ABD, Birleşik Krallık, İtalya, Cezayir ve Türkiye'ye gönderdiğini doğruluyor. Ayrıca Serrac'ın başından beri Türkiye'den başka hiçbir devletin Trablus'taki güçleri desteklemek üzere askeri müdahalede bulunmayacağını bildiğini de ekliyorlar. Kriz Grubu söyleşileri, Batılı diplomatlar, Trablus, Roma, Ocak-Şubat 2020.

Türkiye'nin yardımını talep etti. Bu kararın “devletin meşruiyetini tanımayı reddeden ve devlet egemenliğini hiçe sayarak güvenlik ve barışı tehdit eden yabancı paralı askerler, silahlı gruplar ve oluşumlarla” mücadele şeklinde gerekçelendirdi.¹⁵ Bunun hemen akabinde Türkiye, Trablus'a vereceği askeri desteği resmiyete kavuşturarak: 21 Aralık günü Türkiye Büyük Millet Meclisi, 27 Kasım tarihinde Erdoğan ve Serrac tarafından imzalanan güvenlik ve askeri iş birliği mutabakat muhtırasını onayladı.¹⁶ 30 Aralık'ta Cumhurbaşkanlığı'nın Türk silahlı kuvvetlerini Libya'ya bir yıl süreyle göndermek için meclise sunduğu tezkere 2 Ocak'ta onaylandı.¹⁷

Ankara, Türkiye'nin kendisine yapılan davete icabet etmesi nedeniyle Trablus'a verdiği desteğin yasadışı olarak nitelendirilecek bir dış müdahale olmadığını ileri sürerek, Trablus hükümetine açık ya da üstü kapalı biçimde silah ve askeri teçhizat tedarik etmesinin BM silah ambargosunu çiğnediği gerçeğini görmezden geldi. Ankara'daki yetkililer, Türkiye'nin yalnızca, BM tarafından tanınan ve kendini savunma hakkı olan ama buna kapasitesi yetmeyen Libya hükümetine savunma gücü takviyesinde bulunduğunu iler sürdü. Bunun yanı sıra Erdoğan sık sık diğerleriyle karşılaştırıldığında Türkiye'nin müdahalesinin meşru olduğunu vurguladı.¹⁸

Ankara'daki yetkililer ayrıca Serrac hükümetini resmen tanıyan, ancak Hafter kampına askeri yardım sağlayan ve bu nedenle dolaylı yoldan meşruiyet kazandıran Rusya, BAE, Mısır ve Fransa gibi uluslararası aktörlerin tavrını ikiyüzlülük olarak

¹⁵ Faye Serrac tarafından imzalanan ve (Türkiye dışında) bir yabancı devlete hitaben yazılan tarihsiz, ancak Kriz Grubu ile 20 Aralık 2019 tarihinde paylaşılan yardım isteği mektubu. Mektupta ayrıca şunlar yazılı: “Libya devleti ve halkı geçen Nisan ayından bu yana Hafter'e bağlı isyancı grupların vahşi saldırılarına ve tehditlerine maruz kaldı. Bu gruplar Libya devletinin egemenliğini ve BM Güvenlik Konseyi kararlarını çiğneyerek onlara yasadışı yollarla silah ve lojistik yardım sağlayan çeşitli ülkeler ve yabancı paralı askerler tarafından desteklendi.” Hafter'in saldırısı nedeniyle “İŞİD ve El Kaide liderliğindeki terörist grupların” faaliyetlerine yeniden başladıklarını belirten mektup şöyle sona ermektedir: “Bu saldırının sonuçlarıyla mücadele edebilmek ve uluslararası güvenlik ve istikrarın tehlikeye girmesini engellemek amacıyla Libya hükümeti ve onun güvenlik ve askeri birimleriyle eşgüdüm halinde mevcut durumun zorunlu kıldığı her tür tedbire başvurabilmek için sizin desteğinizi istiyoruz.” (Arapçadan çeviri Kriz Grubu.) Ayrıca bkz. “Serraj appeals to ‘friendly’ countries to counter Haftar advance on Tripoli” [“Serrac Hafter'in Trablus'a ilerlemesini engellemek için ‘dost’ ülkelere yardım çağrısında bulundu”], *Asharq Al-Awsat*, 21 Aralık 2019.

¹⁶ Mecliste lehte 269, aleyhte ise 125 oy kullanıldı. Bütün milletvekilleri oylamaya katılmadı; katılanlar arasında AK Parti ve MHP'den oluşan iktidardaki ittifak lehte oy kullanırken Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İYİ Parti ve Halkın Demokratik Partisi'nden (HDP) oluşan muhalefet aleyhte oy kullandı. “Libya ile askeri iş birliği anlaşması kabul edildi”, *Gazete Duvar*, 21 Aralık 2019. Kanun teklifinin metni meclisin web sitesinde 14 Aralık 2019'da yayınlandı.

¹⁷ Erdoğan tarafından imzalanan belge, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, 30 Aralık 2019. 2 Ocak 2020'de yapılan oylama lehte 325, aleyhte 184 oyla sonuçlandı. Yine AK Parti ve MHP milletvekilleri lehte; CHP, HDP ve İYİ Parti milletvekilleri aleyhte oy kullandı. “Libya tezkeresi Meclis'ten geçti, Genel Kurul'da neler yaşandı?”, BBC Türkçe, 2 Ocak 2020. Oylama 9 Ocak'ta yapılmak üzere planlandı ancak Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında 8 Ocak'ta yapılacak toplantı nedeniyle erkene alındı. Avrupalı bir diplomata göre “Erdoğan bu toplantıya elinde meclisin onayıyla gitmek istedi”. Kriz Grubu söyleşisi, Ocak 2020 sonu. Ankara'daki düşünce kuruluşlarında görevli analistler benzer fikirler dile getirdiler. Kriz Grubu söyleşileri, Ankara, Şubat 2020.

¹⁸ “Fakat sormak lazım, acaba şu anda Libya'da bulunan ve bunun 5 bini Sudan'dan, 2 bini Rusya'dan Wagner diye gelenler [savaşçılar] oraya hangi sıfatla geldiler”. Tunus'ta Erdoğan tarafından basına verilen demeç, T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 25 Aralık 2019.

nitelendirdi ve esefle kınadı. Bir Dışişleri Bakanlığı yetkilisinin dediği gibi, “eğer UMH’ye [Trablus’taki hükümet] karşı silahlı saldırıyı destekleyeceklerse en azından artık UMH’nin otoritesini kabul etmediklerini resmen ilan etmelidirler”.¹⁹

Türk yetkililer aynı zamanda dünyada demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunduklarını iddia eden, ancak Libya’daki siyasi yönetimi devirmeye yönelik silahlı girişim karşısında çelişkili tavır sergileyen Brüksel ve Washington’un konumlarını da ikiyüzlü bularak kınadı. Bu tavrın Arap toplumlarının gözünde Batı’nın itibarını sar-sacağını ileri sürdüler.²⁰ Ankara’da bazı yetkililer BAE’nin propaganda yürüterek Türkiye’yi laik güçlere karşı siyasi ve militan İslamcılara desteklemekle suçladığını, Avrupalıların da bu suçlamaları sorgulamadan kabul ettiğini düşünüyor.²¹ Ayrıca Türk yetkililer, bazı Avrupa ülkelerinin Hafter’in güçlü bir yönetim kurabileceğine ve böylece göçmen akışını sınırlandırabileceğine inandıklarını belirtip Avrupalıların sadece göçmen konusyla ilgilendiklerini öne sürerek tepkilerini dile getiriyor.²² Türkiye, AB’nin BM’nin silah ambargosunu denetlemek için denizde başlattığı İrini Operasyonu’nun, Türkiye Trablus’a daha çok deniz yoluyla sevkiyat yaptığı ve AB’nin

¹⁹ Kriz Grubu söyleşisi, Ankara, Şubat 2020.

²⁰ Üst düzey bir Türk yetkili şunları söyledi, “Hafter güç kullanarak Trablus’un kontrolünü ele geçirmek ve zorbalıkla yönetmek istiyor. Batı dünyası demokrasi konusunda ikiyüzlüdür. Tarih bunu yansıtacaktır ve Arap dünyası asla [Libya’da] halkın iradesine karşı tavır alanları affetmeyecektir”. Kriz Grubu söyleşisi, Ankara, Şubat 2020. Bununla beraber Serrac hükümeti seçimle başa gelmemiştir ve ülkeyi bir meclise hesap vermeden kararnameyle yönetmektedir; bu da demokrasiyi savunma konusunda ileri sürülen savı bir ölçüde çürütmektedir. Serrac, Aralık 2005’te bir yıl süren, Libya Siyasi Anlaşması adı verilen bir yönetim belgesinin oluşturulmasıyla sonuçlanan BM destekli bir müzakere süreci sonrasında UMH Başkanlık Konseyi’nin başkanı olarak seçildi. 2259 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı (23 Aralık 2015), anlaşmayı onaylayarak Serrac’ın Başkanlık Konseyi’ni Libya devletinin meşru temsilcisi olarak tanıdı. O dönemde parlamento üyesi olan Serrac’ın bir kabine listesi hazırlayarak 30 gün içinde 2014’te seçilen Temsilciler Meclisi’nin onayına sunması gerekiyordu; ne var ki Meclis bu listeyi onaylamadı. Yine de BM ve üye devletler Serrac’ı Libya’nın başbakanı ve başkanı olarak tanımış ve hükümeti meşru kabul etmiştir. Hafter yanlısı gruplar Libya yasaları nezdinde parlamento desteği olmamasının Serrac hükümetini gayrimeşru kıldığını öne sürmektedir; bu gruplar Libya’nın doğusunda uluslararası toplumun tanımadığı rakip bir hükümeti desteklemektedir’ Libya’daki siyasi krizle ilgili olarak bkz. Kriz Grubu Orta Doğu ve Kuzey Afrika Raporu N°170, *The Libyan Political Agreement: Time for a Reset* [Libya Siyasi Anlaşması: Yeniden Başlama Zamanı], 4 Kasım 2016.

²¹ Bir düşünce kuruluşunda görevli bir analistin sözleriyle “Hafter’in laik, Serrac’ın radikal olduğu fikri yalan propagandadır.” Kriz Grubu söyleşisi, Ankara, Şubat 2020. Bir AK Parti sözcüsü Türkiye’de bazı siyasi parti temsilcilerinin bilgisiz bir şekilde Serrac’ın İslam devleti kurmak isteyen grupları temsil ettiği, Hafter’in ise laik olduğu savını benimsediğini söyledi. “AKP sözcüsü Çelik: Sarrac hükümetine bağlı güçlere TSK eğitim verecek”, T24, 6 Ocak 2020. BAE ve Mısır’ın başı çektiği birkaç Arap devletinin lideri, Müslüman Kardeşler’i bir İslamcı tehdit olarak görüyor, AK Parti ise özellikle 2011 Arap ayaklanmalarından sonra bölgede grubun gücünü arttırması için önemli çabalar gösterdi.

²² Kriz Grubu söyleşileri, resmi yetkililer, Ankara, Şubat 2020. Ankara’daki yetkililer, birçok Avrupalı devletin göçmen akışlarını sınırlandırma kabiliyetine sahip güçlü bir liderin iktidara gelmesini istedikleri için Hafter’i desteklediklerini söyleseler de bazı Avrupa başkentlerinin (ve ABD’nin) Hafter’e verdiği destek büyük ölçüde terörle mücadele ile ilgili kaygılardan kaynaklanıyor. Özellikle Fransız yetkililer Hafter’in başında bulunduğu güvenlik güçlerinin güvenilir bir güvenlik ortağı olduğunu ve kontrol ettikleri bölgelerde terörist grup olarak saydıkları gruplarla mücadelede Trablus yönetiminden daha ciddi davrandıklarını düşünüyor. Kriz Grubu söyleşileri, Avrupa ve ABD’li diplomatlar, Tunus, Paris 2019; BM yetkilileri, Tunus, 2019.

Hafter'in destekçilerinin kullandığı sevk yolları olan kara ve hava rotalarını denetlemeyeceği için adil olmadığı görüşünde.²³ Batı'nın konumunun petrol çıkarlarına göre belirlendiği suçlaması da Ankara'da yaygın biçimde dile getiriliyor. Bir yetkiliye göre, "Rusya tamamen kendi menfaatlerine göre hareket ediyor. ABD de öyle. Trump, 4 Nisan'dan hemen sonra Hafter'i aradı. Neden? Petrol çıkarları yüzünden. Türkiye ise ikiyüzlü değil ve tarihte haklının yanında yer alan taraf olarak hatırlanacak".²⁴

Neticede Ankara, Türkiye'nin Trablus'a verdiği askeri desteğin sahada güçleri dengeleyeceğine, Hafter'i askeri zafer kazanamayacağına ikna edeceğine ve bunun sonucunda müzakereyle siyasi çözümü kabul etmek zorunda kalacağına inanıyor. Ankaralı bir yetkilinin belirttiği gibi, "Hafter'in müzakereye niyeti yok. Türkiye'nin mevcudiyeti olmasa, Hafter ancak Trablus hükümeti teslim olup koşullarını kabul etseydi saldırıyı durduracaktı," diyerek "Türkiye'nin müdahalesi sayesinde Hafter kolay sonuç alamayacağını gördü," diye ekledi.²⁵

Türk yetkililer Hafter'i müzakere masasına oturmamak zorunda bırakmak için müdahalede bulduklarını ve Trablus'a bağlı güçleri ucu açık bir süreyle desteklemeye hazır olduklarını vurguluyor. Geçtiğimiz Şubat ayında Ankaralı yetkililer, Türkiye'nin Hafter'in Trablus'u ele geçirmesini engellemek için "ne gerekiyorsa" yapacağını kesin biçimde dile getirdi: "Ya dış destekçileri Hafter'e müzakerelere katılması ve siyasi bir çözümü kabul etmesi gerektiğini söylerler ya da savaş uzar çünkü Türkiye Trablus'u savunmaktan vazgeçmeyecektir".²⁶ Bazı yetkililer ABD, Mısır ve BAE üzerindeki etkisini kullanarak Hafter'in operasyonlarına verdikleri askeri ve mali desteği durdurmaları çağrısında bulunmuştu. Bu yetkililere göre eğer Hafter Trablus'a karşı topyekûn saldırıya geçerse Ankara kendi taarruz güçlerini harekete geçirmeye hazır.²⁷

²³ Kriz Grubu telefon söyleşisi, eski bir Türk yetkili, Mart 2020. Mart sonunda AB, Libya'ya silah sevkiyatını denetlemekle görevlendirilen donanma misyonu EUNAVFOR MED İrini Operasyonu'nu başlattı. Bu operasyon aslen donanma misyonu olsa da AB planlamacıları bu gemilerdeki radar cihazlarının ve ilave hava ve uydu görüntülerinin en azından Libya'nın Akdeniz'e kıyısı olan kuzey yarısında kara ve hava yoluyla gerçekleşen silah sevkiyatlarını denetlemeye yardımcı olacağını öne sürdü. İrini Operasyonu'nun ayrıntıları hala tartışılıyor ve angajman kuralları henüz nihai halini bulmadı. İkircikli diğer bir konu ise AB gemilerinin, Türk savaş gemilerinin eşlik ettiği gemiler de dahil olmak üzere Libya'ya gitmekte olan Türk gemilerinin yolunu kesip onları denetlemelerine izin verilip verilmeyeceği oldu. Eğer bu kurallar onaylanırsa ki AB yetkilileri bunu pek muhtemel görmüyorlar ve operasyonun Ankara'ya, Hafter'i destekleyen bölgesel aktörlere göre orantısız biçimde daha fazla etkileyeceğini savunuyorlar. Ankara Trablus hükümetine yardımlarını daha çok deniz yoluyla sevk ederken Hafter'in destekçileri askeri teçhizatı en fazla kara ve hava yoluyla gönderiyor. Bu kargolar denetlenebiliyor ancak araçların yolu kesilip durdurulmuyor. Kriz Grubu söyleşileri, AB yetkilileri, Brüksel, Mart ve Nisan 2020.

²⁴ Kriz Grubu söyleşisi, Türk yetkili, Ankara, Şubat 2020.

²⁵ Kriz Grubu söyleşisi, üst düzey Türk yetkili, Ankara, Şubat 2020.

²⁶ Kriz Grubu söyleşisi, üst düzey Türk yetkili, Ankara, Şubat 2020.

²⁷ Kriz Grubu söyleşisi, üst düzey Türk yetkili, Ankara, Şubat 2020. 14 Ocak'ta Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada Erdoğan başkente saldırmaktan vaz geçmediği takdirde Hafter'e karşı bir saldırıyı destekleyeceğini ima etti: "Önümüzdeki günlerde darbeci Hafter ile ülkenin meşru yönetimi arasında yapılacak tercihleri dikkatle takip edeceğiz. Ülkenin meşru yönetimine ve Libya'daki kardeşlerimize saldırılarını sürdürmesi halinde, darbeci Hafter'e hak ettiği dersi vermektense de asla geri durmayacağız. Libya halkını özgürlüğe ve istikrara kavuşturana kadar bu coğrafyadaki varlığımız sürecektir." T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı.

B. Stratejik Amaçlar

Ankara'nın Trablus hükümetini askeri yenilgiden koruma kararının arkasında Türkiye'nin askeri güç projeksiyonuna başvurmak da dahil olmak üzere gitgide ilerlettiği jeopolitik amaçları yatıyor. Görece yeni bir ulusal savunma kavramına göre Türk "vatanı" artık sadece karayı değil, "mavi vatan" kavramıyla denizleri de kapsıyor. Bu terimi ilk defa 2006'da Tümamiral Ramazan Cem Gürdeniz'in kullandığı söyleniyor.²⁸ Mart 2019'da Türk donanmasının Doğu Akdeniz'de yaptığı bir tatbikata "Mavi Vatan" adını vermesiyle de yaygınlaştı. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Türk milliyetçiliğini de pekiştiren bu iddialı bölgesel dış politika etrafında birleşti ve geniş kamuoyu desteği aldı.²⁹

1. Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları sorunu

Erdoğan "mavi vatan" kavramına uygun olarak 27 Kasım 2019 tarihinde Serrac'la "Akdeniz'de yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin" bir Mutabakat Muhtırası imzaladı; Türkiye Büyük Millet Meclisi de bunu takip eden hafta muhtırayı onayladı.³⁰ Türkiye uzun süredir Doğu Akdeniz'de deniz yetki sınırlarının belirlenmesi ve Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hak iddiasında buldukları orantısız avantajların önünü kesmek için önemli bir araç olarak bu anlaşmanın yapılmasını istemekteydi.³¹

Türk yetkililer, Türkiye'nin Libya'ya müdahalesi ile imzalanan deniz sınırları mutabakatı arasında bir bağlantı olmadığını ve Erdoğan ile Serrac'ın bu mutabakatı, güvenlik ve askeri iş birliği mutabakatını imzaladıkları gün imzalamış olmalarının

²⁸ Cem Gürdeniz, Ergenekon davaları (2011-2015) sonrasında hapis cezasına çarptırıldı. Gürdeniz, Anayasa Mahkemesi yeniden yargılama kararı verdikten sonra 2015'te serbest bırakıldı. Bugün *Aydınlık* gazetesinde "Mavi Vatan" başlıklı bir köşesi var. 2016'da yayımlanan kitabında o günden bu yana popüler bir deyiş haline gelen "Savaş gemisi güvertesi vatan toprağıyla eşdeğerdedir" cümlesini kurmuştur. *Ulusal Kanal*, 9 Mart 2019.

²⁹ "Son yıllarda Türk toplumunda ve siyasetinde milliyetçiliğin yükselişi, cumhuriyet döneminin genelde daha temkinli olan politikalarına göre daha aktivist ve girişken bir dış politika benimsenmesini mümkün kıldı. Popüler kültür ve siyasi söylemde rastlanan imparatorluk nostaljisi rövanş duygularını arttırdı ve bunlardan beslenerek daha çok zemin kazandı; bu nostalji 'Yeni Türkiye'yi dış düşmanların karşısında boyun eğmeyecek sert bir liderin yönetiminde vakur ve güçlü bir ülke olarak betimlemektedir". Paul T. Levin, "What's Driving Turkey's Foreign Policy?" [Türkiye'nin Dış Politikasını Belirleyen Nedir?], *Texas National Security Review* (Ekim 2019).

³⁰ 5 Aralık 2019 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi lehte 293, aleyhte 13 oyla deniz yetki alanlarının sınırlandırılması Mutabakat Muhtırası'nı onayladı. AK Parti, MHP, CHP ve İYİ Parti milletvekilleri lehte, HDP ise aleyhte oy kullandı. Muhtıranın metni Türkçe, Arapça ve İngilizce olarak TBMM web sitesinde bulunmakta.

³¹ Doğu Akdeniz'de deniz sınırlarının belirlenmesi ile ilgili gerginlikler İsrail ile Kıbrıs tarafından hidrokarbon kaynakları bulunması ve kıyı devletleri arasında Münhasır Ekonomik Bölgelerine ilişkin kabul gören bir tanım bulunmayışından dolayı arttı. Bu anlaşmazlığın kökeninde iki ayrı görüş farklılığı yatmakta: Türkiye, Kıbrıs ve Yunanistan'ın henüz çözüme kavuşturmadığı ve Türkiye ile Kıbrıs arasındaki deniz sınırıyla ilgili uzlaşmazlığın kaynağı olan Kıbrıs meselesi ve Atina'ya göre Yunanistan'a deniz sınırlarını adalardan başlayarak belirleme hakkını veren BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin yorumu. Türkiye bu yoruma karşı çıkıyor ve bir ülkenin Münhasır Ekonomik Bölgesi'nin belirlenmesinde ancak ülkenin anakarasının başlangıç noktası olarak alınabileceğini kabul ediyor. Ayrıca Türkiye ve İsrail BM Sözleşmesine taraf değildir.

“sadece tesadüf” olduğunu belirtiyor.³² Ancak birçok Türk uzmana göre olayların sırası, deniz sınırlarıyla ilgili anlaşmanın Türkiye'nin askeri desteğini arttırması yolunda bir adım olduğunu düşündürüyor.³³ Kamuoyu, Millet Meclisi'nde onaylanması daha uzun süren güvenlik ve askeri iş birliği mutabakatının (güvenlik muhtırası) imzalanmasına deniz sınırları mutabakatına nazaran daha az ilgi gösterdi.³⁴ Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin mutabakat muhtırası lehine oy kullanan muhalefet partileri, daha sonra hükümeti bu anlaşmayı karşı oldukları Libya'ya asker gönderme kararıyla ilişkilendirdiği için eleştirdi.³⁵

Deniz sınırları mutabakatı, Türkiye ile Libya arasında 18,6 deniz mili (35 km.) uzunluğunda bir deniz sınırı belirliyor.³⁶ Bu mutabakat uyarınca Türkiye ile Libya, sınır hattının kuzey ve güneyinde kalmak üzere koni biçimli birer Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilan etti.³⁷ Türkiye MEB'nin çoğu ve Libya MEB'nin bir kısmı, Atina tarafından Yunanistan kıta sahanlığı olarak görülen sularla kesişiyor.

Türk yetkililerinin ve kamuoyunun gözünde Trablus'la imzalanan deniz sınırları mutabakatı stratejik bir kazanç oldu ve siyasi yelpazenin tamamına yakını tarafından olumlu karşılandı.³⁸

Ankara on yılı aşkın süredir, Yunan adaları ve Kıbrıs'a geniş bir deniz yetki alanı atfeden ve Türkiye'ye ancak dar bir deniz ve deniz yatağı bırakan Atina'ya karşı hamle olarak, Mısır ve Libya'yla deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmaları için giri-

³² Üst düzeyli bir Türk yetkili, “aynı gün imzalanan iki mutabakat muhtırası arasında bir bağlantı yoktur. Her ikisi de uzun süredir hazırlanmaktaydı. Sadece Serrac'ın ziyaretinden yararlanarak ikisini bir arada imzalattık,” dedi. Kriz Grubu söyleşisi, Ankara, Şubat 2020.

³³ Kriz Grubu söyleşileri, Türk siyasetçileri ve analistleri, Ankara, Şubat 2020.

³⁴ İmza töreninden sonra Türkiye'de önde gelen gazetelerin manşetleri deniz yetki alanları anlaşmasına odaklandı. Örneğin bkz. “Greece and Israel can no longer exclude other coastal states” [Yunanistan ve İsrail artık diğer kıyı devletlerini dışlayamaz], *Daily Sabah*, 11 Aralık 2019; “The worst scenario in the East Med has been averted” [Doğu Akdeniz'de en kötü senaryo engellendi], *CNN Turk*, 25 Aralık 2019; ve “Libya deal ensures Turkey's maritime freedom” [Libya ile yapılan anlaşma Türkiye'nin deniz yetki alanlarını özgürleştirdi], *Anadolu Ajansı*, 27 Aralık 2019.

³⁵ Bir CHP milletvekili şöyle belirtti: “Bizim desteklediğimiz anlaşma buydu ama arkasından Libya'ya asker gönderme anlaşması getirdiler. Karışmış, birbiriyle çatışan ve Mehmetçiğimizin güvende olmayacağı bir bölgeye asker gönderilmek isteniyor ve Mehmetçiği Libya'daki karışıklığın içine koymak istiyor. Biz buna karşıyız.” Alıntı “Birine evet diğerine hayır”, *Yeniçağ Gazetesi*, 24 Aralık 2019. Bir İYİ Parti milletvekili şunları belirtti: “Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmasıyla Libya'ya asker gönderme tezkeresini birbirine karıştırdılar. Oysa ikisi birbirinden çok farklıdır. İYİ Parti olarak biz Libya'ya asker gönderme tezkeresine ‘hayır’ oyu verdik”. Alıntı “İYİ Parti'li Derişoğlu: Haberdar olsak CHP'yi uyarırdık”, *Haberler.com*, 7 Ocak 2020.

³⁶ Selcan Hacaoglu ve Firat Kozok, “Turkish offshore gas deal with Libya upsets Mediterranean boundaries” [Türkiye'nin Libya ile arasındaki offshore doğalgaz anlaşması Akdeniz'de sınırları karıştırdı], *World Oil*, 12 Haziran 2019.

³⁷ Türkiye'nin Libya ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşması imzalaması fikrinin arkasında yer alan, aynı zamanda anlaşmanın temelinde yatan kriterleri geliştiren kişi Tümamiral Cihat Yayıcı'dır. Muammer Kaddafi devrilmeden kısa süre önce, 2010 AB-Afrika zirvesi marjında yapılan görüşme sırasında Türkiye'nin Kaddafi'ye sunduğu iki taraflı sınırlandırma anlaşması önerisi Yayıcı'nın fikirlerini temel aldı. Yayıcı 2019 yılında bu fikri daha geniş bir kitleye derinlemesine anlattığı, *Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur: Doğu Akdeniz'de Deniz Alanlarının Sınırlanmasında Libya'nın Rolü* başlıklı bir kitap yazmış, bu kitap bir düşünce kuruluşu olan Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından yayımlandı.

³⁸ Kriz Grubu söyleşisi, ana muhalefet partisinden üst düzey bir yetkili, Ankara, Şubat 2020. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşması lehine oy kullanmayan tek parti HDP oldu.

şimde bulundu.³⁹ Türk yetkililer uzun süredir Yunanistan'ın hak iddia ettiği kıta sahanlığı ve MEB'nin, Akdeniz'de "en uzun kıyıya sahip ülke olan" Türkiye'yi "hapsettiğini" ileri sürdü.⁴⁰ 2011'deki Arap ayaklanmaları, Türkiye'nin Muammer Kaddafi'nin başında bulunduğu Libya ve Hüsnü Mübarek'in yönetimindeki Mısır ile Ankara'nın hak iddialarını destekleyecek anlaşmaları imzalama planlarını kesintiye uğrattı.⁴¹

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İsrail (2010), Lübnan (2007) ve Mısır (2003) ile imzaladığı doğalgaz arama ve sondaj anlaşmaları Atina'nın belirlediği deniz sınırlarını temel alıyor.⁴²

2019'da Kıbrıs açıklarında büyük doğalgaz rezervlerinin bulunmasıyla deniz yetki sınırları konusundaki anlaşmazlık daha da önem kazandı. Bu büyük keşif Ocak 2020'de İsrail, Yunanistan ve Kıbrıs tarafından Türkiye'yi dışarıda bırakan EastMed Boru Hattı Projesi anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlandı; bu boru hattıyla Doğu Akdeniz'den Avrupa'ya, Yunanistan üzerinden doğalgaz taşınması öngörülmüyor.⁴³

Bölgede tırmanan gerilim ve çözülemeyen ihtilaflar tabloyu daha da karmaşık hale getiriyor. Türkiye'nin Mısır'la ilişkileri, destek verdiği Müslüman Kardeşler üyesi Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'ye karşı 2013'te yapılan darbeden bu yana ciddi ölçüde kötüleşti; İsrail ile ilişkileri de 2010'dan beri daha olumsuz bir hal aldı.⁴⁴ Ayrıca Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni resmi olarak tanımıyor.⁴⁵ Yunanistan'la yıllardır Ege sorunu üzerine yapılan görüşmeler sonuçsuz kaldı. Libya, Türkiye'nin ilişkilerinin hala iyi olduğu tek kıyı ülkesi olarak, Ankara'nın deniz yetki alanlarına ilişkin

³⁹ Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımamakta ve ayrı bir oluşum olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'yle gelirlerini paylaşmadığı takdirde Doğu Akdeniz'de MEB anlaşmaları yapamayacağını ve doğal kaynakları kullanamayacağını ileri sürdü. Daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf değildir ve Yunanistan ile Ege Denizi'nde kara suları ve kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda onlarca yıldır devam eden bir anlaşmazlık içindedir. Bu uzun süredir çözülemeyen ihtilafla ilgili olarak bkz. Kriz Grubu Avrupa ve Orta Asya Raporu No. 216 *Aphrodite's Gift: Can Cypriot Gas Power a New Dialogue?* [Afrodit'in Armağanı: Kıbrıs Doğalgazı Yeni Bir Diyalogu Ateşleyebilir mi?], 2 Nisan 2012.

⁴⁰ Türkiye'nin Akdeniz kıyı şeridi 1.577 km uzunluğundadır, ancak Yunan adaları hesaba katıldığında Yunanistan kıyı şeridi daha uzundur. Libya'nın anakarasının kıyı şeridi de (1.700 km.) Türkiye'den uzundur, ancak büyük bir kısmı İyon Denizi havzasında sayılıyor.

⁴¹ Kriz Grubu söyleşileri, Mısırlı diplomat, Kahire, Aralık 2019; Libya'dı diplomat, Doha, Aralık 2019.

⁴² Kıbrıs Cumhuriyeti, Mısır (2003), Lübnan (2007) ve İsrail (2010) ile Münhasır Ekonomik Bölgelerin Sınırlandırılması anlaşmaları imzalandı. BM Hukuk İşleri Ofisi . Lübnan anlaşmayı imzaladı, ancak onaylamadı.

⁴³ İtalya, Yunanistan ve Kıbrıs hükümetleri projeyi 2015'te onayladı ve kısa sürede bir konsorsiyum (Yunanistan Kamu Doğalgaz Kurumu ve özel bir şirket olan, Fransız EDF firmasının İtalyan yan kuruluşu Edison International arasında 50:50'lik bir ortak girişim) geliştirme faaliyetlerine başladı. İsrail 2017'de katıldı. "Eastern Mediterranean Pipeline Project" [Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi], *NS Energy*.

⁴⁴ Konuyla ilgili genel bilgi için bkz. Uluslararası Kriz Grubu, *Tackling the MENA Region's Intersecting Conflicts* [Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nin Kesişen Anlaşmazlıklarının Çözümü], 13 Şubat 2018.

⁴⁵ Kıbrıs sorunu ile ilgili genel bilgi için bkz. Kriz Grubu Avrupa ve Orta Asya Raporu No. 227, *Divided Cyprus: Coming to Terms on an Imperfect Reality* [Bölünmüş Kıbrıs: Kusursuz Olmayan Bir Gerçekle Yüzleşmek], 14 Mart 2014.

hak iddialarını kabul ettirebilmesi için çok önemli bir potansiyel müttefik haline geldi. Trablus'un ise Türkiye'nin askeri desteğine ihtiyacı oldu.⁴⁶

Libya dışında hiçbir ülke, Türkiye'nin yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair önerisini hukuka uygun addetmiyor. Uluslararası petrol şirketlerinin “uzlaşmazlığa konu” sularda arama faaliyeti yapmayı kabul etme olasılığı ise düşük.⁴⁷ Bu nedenle Türkiye'nin öngörülebilir gelecekte maddi bir kazanç sağlama olasılığı yüksek değil. Ancak bu anlaşma fiiliyatta Ankara'nın diğer devletlerin Türkiye'yi Doğu Akdeniz'in dışında bırakacak ve etkisini azaltacak projelerinin önüne set çekmesine yardımcı olabilir.

Türkiye'nin perspektifinden bu yeni anlaşma iki amaca hizmet ediyor: Kısa vadede bu hamle Yunanistan, İsrail ve Kıbrıs'ın geliştirmek istediği 1.900 km. (1.180 mil) uzunluğundaki Doğu Akdeniz doğalgaz boru hattının inşaatının maliyetini arttırabilir ve yapımını geciktirerek projenin uygulanabilirliğini sekteye uğratabilir.⁴⁸ Uzun vadede ise, Mısır ve İsrail'in Kıbrıs Cumhuriyeti ile yaptığı MEB anlaşmalarından geri adım atmasını sağlayacak zeminin oluşmasına vesile olabilir. Türkiye'nin önerdiği deniz yetki alanları sınırlandırılmasına göre Mısır ve İsrail'in yetki alanı genişle-

⁴⁶ Türkiye 2019'un başından beri deniz yetki alanları anlaşmasıyla ilgili Trablus hükümetinin desteğini talep etmekteydi ancak Başbakan Serrac bu talebi bu tür uluslararası anlaşmaların hükümetin değil, meclisin yetki alanına girdiği gerekçesiyle defalarca geri çevirmişti. Türkiye'nin Trablus'la deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşması yapılmasına ilişkin ısrarları Libya'da halk tarafından bilinmiyordu; bunu bilen ancak bir avuç yabancı ve Libya'lı diplomat vardı. Konuyu bilen kişilere göre, Serrac aniden Kasım 2019'un sonunda anlaşmayı imzalama konusunda fikrini değiştirdi. Aynı kişiler, Serrac'ın Türkiye'den askeri yardım alması gerektiğini, Ankara'nın ise bunu deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmasının imzalanması koşuluna bağladığını ileri sürüyorlar. Kriz Grubu söyleşileri, yabancı ve Libya'lı diplomatlar, BM yetkilileri, Trablus, Roma ve Doha, Aralık 2019.

⁴⁷ Yunanistan ve Kıbrıs, Türkiye'nin Trablus hükümetiyle anlaşmasını kınadı ve devletler hukukuna aykırı olduğunu ileri sürdü. EastMed Doğalgaz Forumu'nun kendi petrol şirketleri açısından önemli olduğu Fransa ve İtalya ise bu anlaşmayı kınamadı. Mısır önce sert tepki verdi, daha sonra eleştirisini yumuşattı, ancak yine de 8 Ocak 2020'de Yunanistan, Kıbrıs ve Fransa ile Ankara ve Trablus arasındaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ile güvenlik ve askeri iş birliği anlaşmalarını “BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarını ve devletler hukukunu ihlal ettiğini” belirterek kınayan diplomatik girişimin başını çekti. Ortak bildirgede, bildirgeye imza atan ülkelerin bu anlaşmaları “geçersiz” saydığı vurgulandı. “Meeting of the Foreign Ministers of Egypt, France, Cyprus and Greece – Final Communiqué” [Mısır, Fransa, Kıbrıs ve Yunanistan Dışişleri Bakanlıkları Toplantısı – Sonuç Bildirgesi], Fransa Dışişleri Bakanlığı, 8 Ocak 2020.

⁴⁸ Avrupalı bir uzmana göre, “Teorik olarak, Türkiye'nin konumu sigorta gibi maliyetleri arttırabilir çünkü hukuki belirsizlik artmıştır ve askeri bir müdahale yaşanması ihtimal dışı bırakılamaz.” Kriz Grubu yazışması, 23 Mart 2020. Reuters muhabirleri Türkiye'nin Libya ile arasındaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmasının EastMed Boru Hattı Projesi üzerindeki olası etkisini şöyle açıkladı: “Türkiye-Libya anlaşması bunun gerçekleştirilebilir olmasının önüne yeni bir engel koydu. Diğer devletlerin münhasır ekonomik bölgelerinden geçen boru hattı örnekleri olsa da Türkiye bunu kolaylaştırmıyor. Üstelik Ankara bu anlaşmaya dayanarak Kıbrıs açıklarındaki sularında enerji arama faaliyetlerine ilişkin hak iddialarını arttıracaktır; Türkiye aylardır buraya sondaj gemileri yollamakta ve son günlerde üzerinde arama İHA'ları uçurmaktadır.” Luke Baker, Tuvan Gumrukcu ve Michele Kambas, “Turkey-Libya maritime deal rattles East Mediterranean” [Türkiye-Libya deniz yetki alanları anlaşması Doğu Akdeniz'i sarstı], Reuters, 25 Aralık 2019. Ayrıca bkz. Caroline Rose, “Turkey tests the waters in the eastern Mediterranean” [Türkiye Doğu Akdeniz'in sularında deneme yapıyor], Real Clear World, 8 Aralık 2019.

yeceği savından hareketle, Ankara bu ülkelerin Atina'dan ziyade Türkiye ile anlaşmasını ümit ediyor.⁴⁹

2. Bölgedeki hasmane ortam

Türkiye'nin bu girişken dış politika hamleleri bir yandan eskiden beri ihtilaf içinde olduğu Yunanistan ve Kıbrıs'ın diğer yandan da Hafter'in başlıca dış destekçileri olan Mısır, BAE ve Suudi Arabistan'dan oluşan Türkiye karşıtı koalisyonunun önünü kesmeyi amaçlıyor. Bu ülkeler 2011 Arap ayaklanmalarında siyasi güç kazanan, AK Parti'den destek alan Müslüman Kardeşler ile ilişkili gruplara karşı konumlanmıştı. Libya'da Trablus hükümetinde Müslüman Kardeşler'e bağlı unsurlar mevcut olsa da, hakim ağırlığa sahip değil. Yine de bu unsurların mevcudiyeti, Ankara'nın bölgedeki rakiplerinin Müslüman Kardeşleri Libya'da iktidar dışında tutmaya çalıştığını düşündürüyor.⁵⁰

Türkiye'nin Libya atılımı Türkiye'yi engellemeye çalışan aktörlere güçlü bir sinyal gönderiyor. Ankara'daki bir analistin sözleriyle:

Sıkışıp kalmışız, hareket imkanımız yok gibi bir his hakim. Yeni müttefikler bulmalı, mevcut müttefiklerimizle aramızdakileri [ilişkileri] derinleştirmeli ve kendimize alan açmalıyız. Türkiye zemin kaybetmemek için bölgede güç projeksiyonuna başvuruyor.⁵¹

Türkiye'nin bölgesel politikaları üzerine çalışan ve hükümetle yakın bağları olan bir uzman Türkiye'nin askeri aktivizmiyle ilgili şunları söyledi: "Türkiye, çeşitli ülkelerin Türkiye'ye karşı güç birliğine girdiğini gözlemleyip sıkıştığını hissedince, başka seçenek kalmadığını düşününce böyle davranır. Doğu Akdeniz'de doğalgaz boru hattı konusu ilerlemeye başlayınca adım atmak acil hale geldi".⁵² Türkiye'nin etki alanını kısıtlamaya çalışan politikalar izlendiği algısı hakim olunca, Ankara Suriye ve Afrika Boynuzu'nda da sahada sert güç gösterme eğilimi sergiledi.⁵³

3. Ekonomik çıkarlar

Ankara'nın Libya politikasının belirlenmesinde ekonomik saikler de rol oynuyor. Türkiye uzun süredir tüketici ürünleri pazarlarını genişletmeye ve inşaat şirketleri için fırsatlar yaratmaya çalışıyor. Diplomatik sorunlar nedeniyle diğer bazı Orta Doğu

⁴⁹ Türkiye'de bir Libya uzmanı, şu anda Kıbrıs'ın hak iddia ettiği MEB'nin bir parçası olan Afrodit doğalgaz rezervinin, Türkiye'nin önerdiği sınırlandırma anlaşmasına göre İsrail'in deniz yetki alanına geçebilmesi mümkün olacağı için İsrail'in buna ikna edilebileceğini düşündüğünü ifade etti. Kriz Grubu söyleşisi, düşünce kuruluşu temsilcisi, Ankara, Şubat 2020.

⁵⁰ Uluslararası Kriz Grubu, *Tackling the MENA Region's Intersecting Conflicts* [Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nin Kesişen Anlaşmazlıklarının Çözümü], a.g.y.

⁵¹ Kriz Grubu söyleşisi, düşünce kuruluşu temsilcisi, Ankara, Şubat 2020.

⁵² Kriz Grubu söyleşisi, düşünce kuruluşu analisti, Ankara, Şubat 2020.

⁵³ Kriz Grubu Orta Doğu Raporu N°206, *Intra-Gulf Competition in Africa's Horn: Lessening the Impact* [Afrika Boynuzu'nda Körfez Ülkeleri Arasında Rekabet: Etkinin Azaltılması] 9 Eylül 2019; ve Kriz Grubu Uyarısı, "The Eleventh Hour for Idlib, Syria's Last Rebel Bastion" [Suriye'de İsyancıların Son Kalesi İdlib İçin Onbirinci Saat], a.g.y.

ve Kuzey Afrika ekonomilerine erişimi kısıtlanan Türkiye, Libya'da inşaat şirketleri ve diğer bazı büyük ticari girişimler için potansiyel görüyor.⁵⁴

Türkiye ikili güvenlik ve deniz yetki alanları anlaşmalarının ardından güçlenen ilişkilerin ekonomik getirileri olacağını umuyor. Bu beklentilerin altını çizen Türkiye Müstakil Sanayiciler ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), Ankara'nın Trablus hükümetini desteklemek üzere askeri müdahalede bulunma niyetini açıkladığı gün, Libya'ya ihracatın yüzde 500'den fazla artacağını, 2018'de \$1,49 milyar olan ihracat toplamının \$10 milyara çıkacağını ümit ettiğini açıkladı.⁵⁵ Büyük bir olasılıkla bu ihracatın önemli bir kısmını, hükümete bağlı güçlere sevk edilen silahların çoğunu temin eden Türk savunma sanayii gerçekleştirecek.

Ankara ayrıca 2011'den bu yana Türk şirketlerinin Libya'da uğradıkları zararları da kapatmak istiyor. Örneğin Kaddafi döneminde Türk şirketlere verilen tahmini 100 inşaat ihalesinden çoğu, 2011 ihtilafı başladıktan sonra devam edemedi, \$19 milyar değerinde inşaat projesi yarım kaldı.⁵⁶ Türk inşaat firmaları bu projeler için \$2 milyar tutarında teçhizat ve diğer malzeme harcaması yaptıklarını ileri sürüyor ve bu nedenle de bu tutarı Libya devletinden alacakları olarak görüyorlar. Aynı şekilde, Türk Petrol anlaşmazlık başlamadan önce Libya'ya \$180 milyondan fazla yatırım yaptı, ancak 2011 sonrasında sondaj yatırımının karşılığını alamadı.⁵⁷

Türkiye, Kaddafi döneminde yaptığı sözleşmeler havada kalmış ve parası ödenmemiş tek ülke değil; o dönemde Libya yabancı şirketlerle değeri \$100 milyarı aşan birçok sözleşme imzaladı.⁵⁸ Ancak bugüne kadar Türkiye tazminat talebinde ilerleme kaydeden tek ülke. Nisan 2019'da, Ankara ve Serrac hükümeti geçmiş sözleşmeler için tazminat belirleyecek ve gelecekteki Türk yatırımları için mali teminat oluşturacak bir çalışma grubu kurdu. Türkiye'nin halihazırda hala taslak halinde olan bir mutabakat muhtırasının imzalanması için çalıştığı söyleniyor; söz konusu mutabakat sağlamış olduğu makine ve ekipman için \$500 milyon, borçlar için \$1,2 milyar ve gelecekteki alımlar için \$1 milyar tutarında bir akreditif öngörüyor.⁵⁹

Libya hükümetinin bu ödemeleri nasıl ve kime yapacağı tam olarak bilinmiyor. Libya'daki bazı kaynaklara göre Libyalı ve Türk yetkililer arasında devam eden görüş-

⁵⁴ "Turkish contractors want to return to Libya, resume projects once peace restored" [Türk müteahhitler barış sağlandığında Libya'daki projelerine geri dönmek istiyorlar], *Daily Sabah*, 24 December 2019.

⁵⁵ "Turkey seeks to increase exports to Libya" [Türkiye Libya'ya ihracatını arttırmak istiyor], *As-harq al-Awsat*, 2 Ocak 2020.

⁵⁶ "İnşaat Sektörü Analizi: Arap Baharı, Borç Krizi ve Isınan Ekonomiler", Türk Müteahhitler Birliği, Temmuz 2011.

⁵⁷ "Türkiye'nin Libya ile ekonomik ilişkileri ne durumda?", *Euronews*, 2 Ocak 2020.

⁵⁸ Kaddafi döneminde Libya hükümeti toplam 157 milyar dinar (\$115 milyar) tutarında 21.000 adet ihale açtı. Libya Milli Denetim Bürosu, "Yıllık Denetim Raporu", 2013, s. 290-293. Bu ihalelerin çoğunun sözleşmeleri imzalandı ancak tamamlanmadı ve bu nedenle sözleşmeler Libya tarafından geçersiz sayıldı. Libya'da Kaddafi'den sonraki yetkililerin bu tamamlanmamış projeleri incelemesini istediği Dünya Bankası, inşaatla başlanan ve Libya için sözleşmeden doğan yükümlülük teşkil eden projelerin değerini tahmini 100 milyar dinar (\$75 milyar) olarak belirledi. Kriz Grubu tarafından incelenen yayımlanmamış Dünya Bankası raporu, "Libya: Public Investment Management Legacy Project Review" [Libya: Kamu Yatırımları Yönetimi Geçmiş Yönetimden Kalan Projelerin İncelenmesi], 12 Eylül 2012. Raporda sözleşmelerin ülkelere göre dağılımı verilmemiştir.

⁵⁹ "Turkey aims to sign deal with Libya over Gaddafi-era compensation" [Türkiye Kaddafi dönemine ait tazminatlar için Libya ile anlaşma imzalamayı amaçlıyor], Reuters, 2 Ocak 2020.

meler uyarınca bir Türk bankasına toplam \$4 milyar yatırılması öngörülüyor.⁶⁰ Bu tutarın sadece yukarıda sözü edilen tazminat paketini mi kapsayacağı, yoksa yatırılacak ek \$2 milyarın Türkiye'nin sağlayacağı askeri teçhizat gibi gelecekteki alımlar için teminat mı olacağı net olarak bilinmiyor.⁶¹ Libya'daki diğer bazı kaynaklar bu mali planın mevcudiyetine ya da bu tür anlaşmaların yapılacağına şüpheyle yaklaşıyor. Bunun yerine Libya'nın kamu fonlarından Türkiye'ye daha fazla para aktarma planı olmadığını, zaten aktarılan fonların tutarının 2019'da \$1,5 milyar seviyesinde olduğu ileri sürülüyor. Trablus hükümetinin bu miktarın yarısından azını Nisan 2019'dan beri Türkiye'den askeri teçhizat satın almak için kullandığı iddia ediliyor.⁶²

Bu sayıların ötesinde Türkiye'nin Libya'ya verdiği askeri desteğin maliyetini kimin ödediği sorusunun cevabı henüz muallakta. Maliyetlerin çoğu muhtemelen doğrudan Trablus tarafından karşılandı, ancak Ankara'daki kurumlara yakın Libya kaynakları UMH'nin faturayı ödeyen tek taraf olmadığını öne sürüyor. Trabluslu ve Türk yetkililere yakın Libya bir iş insanı, "maliyetin bir kısmını Türkiye karşılıyor, Doha da katkıda bulunuyor" diye belirtti.⁶³ Katar yıllar içinde Trablus'ta Hafter karşıtı birçok silahlı grup ve siyasetçiye mali destek verdi, ayrıca çatışmaların patlak verdiği 2019'dan sonra Serrac hükümetine bağlı Trablus merkezli güçlere temin edilen savunma teçhizatı için ekseriyetle Türkiye üzerinden finansman sağladı.⁶⁴

⁶⁰ Kriz Grubu söyleşisi, hükümet yetkililerine yakın bir Libya, Mısırata, Şubat 2020.

⁶¹ Kriz Grubu söyleşisi, hükümet yetkilileriyle yakın teması olan bir Libya, Mısırata, Şubat 2020.

⁶² Kriz Grubu söyleşisi, Türk yetkililerle yakın temaslara sahip bir Libya, Trablus, Şubat 2020.

⁶³ Kriz Grubu söyleşisi, Türk yetkililerle yakın temaslara sahip bir Libya, Şubat 2020.

⁶⁴ Kriz Grubu söyleşileri, Katar, Trablus ve Mısırata ile bağlantılı Libyalılar, 2018-2020. Doha'yla bağları olan bir Libya, Katar'ın 2019'da savaşın başında Libya komutanlarına ve onların birliklerine doğrudan finansman gönderdiğinden şikayet etti. Doha'dan bireysel gruplara destek vermemelelerini rica ettiğini, "bunun kumanda kontrol hiyerarşisinin kurulmasını güçleştirdiğini", bunun yerine desteğini hükümetin liderliğinde yürütülen savaş çabalarına yöneltmesini istediğini belirtti. Ayrıca Katar'la Türkiye'nin desteği arasındaki farkı şöyle dile getirdi: "Türkiye ancak Trablus hükümeti temsilcilerini muhatap alır, Katar ise Libya'da hükümete bağlı farklı müttefikleri destekler." Kriz Grubu söyleşisi, Katarlı yetkililerle temasta olan bir Libya, Mısırata, Ekim 2019. Katar hükümeti resmen Trablus hükümetini destekliyor ve Hafter'in Trablus kuşatmasına karşı çıkıyor. Hafter güçlerinin Trablus çevresinden çekilmesi ve siyasi müzakerelere geri dönmesine çağrı yaptı. Ayrıca Libya'da Türkiye'nin çabalarını desteklediğini de söyledi. Türkiye'nin müdahalesinden önce konuşan bir Katarlı yetkili Doha'nın "Trablus'u kurtarmak amacıyla" Ankara'ya yardım için ne gerekirse yapacağını söyledi. Kriz Grubu söyleşisi, üst düzey bir Katarlı yetkili, Temmuz 2019.

III. Türkiye Amaçladığı Sonuçlara Ulaşıyor mu?

Türkiye şu an için savaş alanındaki dengeyi belli bir ölçüde yeniden sağlamayı başardı: Ankara'nın askeri müdahalesi Hafter güçlerinin ilerlemesini durdurarak bazı bölgelerde onları geri çekilmeye zorlayıp Serrac hükümetinin düşmesini engelledi. Trablus'taki hükümet iktidarda kalmaya devam ettiği sürece Ankara bölgesel stratejik ve ekonomik çıkarlarının koruma altına olduğu kanaatinde.

Ne var ki, Türkiye'nin müdahalesi çatışmayı sonlandırmadı ve Libya'daki rakip siyasi ve askeri gruplara müzakere kapısını açamadı. Trablus çevresinde yaşanan savaşın yoğunluğu arttı, barış görüşmeleri ihtimali ufukta görünmüyor. Ankara ile Abu Dabi, Kahire ve Paris de dahil olmak üzere bazı başkentler arasındaki gerilim tırmandı. Bu arada Trablus hükümetinin mali durumu, Hafter yanlısı aşiretlerin petrol üretimini keserek Trablus'un başlıca gelir akışını engellemesiyle kötüleşti.

A. Diplomasi Cephesi

İlk etapta, Türkiye'nin Libya'ya gerçekleştirdiği müdahale sonrasında Hafter siyasi çözümü kabul etmek zorunda kalacak gibi görünüyordu. 8 Ocak'ta, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Devlet Başkanı Putin, ansızın Libya'da ateşkes yapılması için ortak çağrıda bulundu.⁶⁵ İki lider, Libya'daki grupları 12 Ocak'ta askeri operasyonları durdurmaya ve siyasi müzakerelere dönmeye davet etti. Bunu izleyen günlerde hem Hafter'e bağlı koalisyon hem de Trablus hükümetinin kamuoyuna ateşkesi desteklediklerini açıklamaları üzerine Trablus'ta çatışmalar önemli ölçüde azaldı.⁶⁶

Ancak bu iyimser hava uzun ömürlü olmadı; ateşkesi sağlamak üzere oluşturulan diplomatik girişimler başarısız oldu. Moskova ve Ankara, Libya'daki müttefikleri üzerindeki nüfuzlarını kullanmaya çalıştı, ancak özellikle Hafter önerilen anlaşmayı reddedince başarısız oldular.⁶⁷ Hafter, 13 Ocak'ta Moskova'da yapılan toplantıda, Türkiye ile Rusya tarafından hazırlanan yedi maddelik ateşkes anlaşmasını geri çevirdi. Anlaşma yalnızca Serrac tarafından imzalandı.⁶⁸

⁶⁵ İki başkan, İstanbul'da yapılan ikili bir toplantı sonrasında ortak bir bildirme yayınlamaya Libya'da savaşın durması çağrısında bulundu. "Putin and Erdogan call for ceasefire in war-ravaged Libya" [Putin ile Erdoğan savaşın pençesindeki Libya'da ateşkes çağrısında bulundular], *Financial Times*, 8 Ocak 2020.

⁶⁶ "Announcement of the General Command of the Arab-Libyan Armed Forces with Regard to 11 January 2020" [Arap-Libya Silahlı Kuvvetler Genel Komando Başkanlığı'nın 11 Ocak 2020 ile ilgili Açıklaması], Arap-Libya Silahlı Kuvvetler Sözcüsü Ahmed Mismari'nin Facebook sayfasında paylaşılmıştır. Serrac, 11 Ocak günü Roma'da İtalya Başbakanı Giuseppe Conte ile yaptığı ortak basın toplantısında Türkiye-Rusya girişimi ve ateşkes çağrısına destek vermiş, fakat ateşkesi ancak Hafter güçleri Trablus'tan çekilirse kabul edebileceğini vurgulamıştır. Basın toplantısı, Al-Marsad, 11 Ocak 2020. Bunu izleyen günlerde bazı Trablus sakinleri aylardır ilk kez patlama ya da silah sesi duyduklarını bildirmiştir. Kriz Grubu telefon söyleşileri, Trablus, 12 Ocak 2020.

⁶⁷ Bazı Türk yetkililer Moskova'nın gerçekten çaba göstermediğinden kuşulanmaktadır; diğerleri ise Moskova'nın gerçekten gayret gösterdiğini ancak BAE, Mısır ve ABD'nin Hafter'i anlaşmayı imzalamaktan caydırdığını iddia etmekte, Trablus hükümeti yetkilileri de bu iddiaya katılmaktadır. Kriz Grubu söyleşileri, Ankara, Trablus, Şubat 2020.

⁶⁸ Kriz Grubu telefon söyleşileri, Trablus hükümet yetkilileri, Trablus, Ocak 2020. Ayrıca bkz. Claudia Gazzini, "What Prospects for a Ceasefire in Libya?" [Libya'da Ateşkes Olasılığı Nedir?] Kriz Grubu Yorum Yazısı, 18 Ocak 2020.

Rusya-Türkiye girişimi, BM'yi ve Libya anlaşmazlığının ilgili dış aktörlerini, sonuçsuz kalan istişarelerin ardından, 19 Ocak günü Berlin'de bir zirve düzenlemeye sevk etti. Özellikle Avrupalı karar alıcılar, Ankara ile Moskova'nın Libya'da kendi etki alanlarını oluşturmaya çalıştıklarından ve onları devre dışı bırakacak bir çözüm önerisinde bulunacaklarından endişeliydiler. Berlin zirvesinde ateşkesi önce reddeden ve Mısır temsilcilerinin baskısı altında olduğu iddia edilen Hafter, sonunda Trablus hükümeti tarafından tayin edilecek askeri yetkililerle, BM'nin arabuluculuğunda yürütülecek görüşmelere katılmak üzere beş askeri yetkili atamayı kabul etti.⁶⁹ Askeri yetkililer arasında yürütülecek bu görüşmeler, Berlin konferansında BM'nin teklif ettiği BM Güvenlik Konseyi'nin 2510 sayılı kararıyla onaylanan üç kulvardan oluşan bir müzakere paketinin bir parçasıydı (diğer ikisi siyasi ve mali idi). Zirveye katılan Türkiye ve Hafter destekçisi BAE, Mısır ve Rusya gibi ülkeler de destek taahhüdünde bulundu.⁷⁰

Ancak, taraflar Şubat ayında Cenevre'de yürütülen iki turlu görüşmeler sonrasında anlaşamadı. Hafter koalisyonu heyeti ateşkesin Trablus hükümetinin askeri güçlerinin teslim olması, başkentteki ana askeri üslerin Hafter güçlerine bırakılması ve Türk ve Suriyeli birliklerin Libya'dan çekilmesi gibi koşullara bağlanmasını istedi, Trablus ise bu koşulları reddetti. Trablus hükümeti Hafter güçlerinin başkentten çekilmesini ve savaştan dolayı yerinden edilen ailelerin mahallelerine geri dönebilmelerini talep etti.⁷¹ Üstelik, Cenevre'de yapılan görüşme de dahil olmak üzere, BM'nin arabuluculuğunda yürütülen siyasi görüşmeleri her iki taraftan elli askeri ve siyasi katılımcının yarısından fazlası boykot edince müzakereler Şubat ayının sonlarında

⁶⁹ Kriz Grubu söyleşisi, Serrac hükümetine yakın bir Libyalı, Trablus, Şubat 2020. Libya ile ilgili yapılan Berlin konferansı ABD, AB, Birleşik Krallık, Fransa, Rusya, Çin, İtalya, Almanya, Türkiye, Mısır, BAE, Cezayir ve Kongo-Brazzaville temsilcilerini ile BM, Arap Birliği ve Afrika Birliği'ni bir araya getirmiştir. Hafter ve Serrac, Berlin'de bulunmalarına rağmen zirveye resmen katılmamış, sonuç bildirgesini ise imzalamamıştır.

⁷⁰ Berlin konferansının yabancı katılımcıları daha sonra BM Güvenlik Konseyi 2510 Sayılı Kararı (12 Şubat 2020) ile onaylanan 55 maddelik bir bildirme imzalamıştır. Berlin konferansının ve sonuç bildirgesinin amacı Libya savaşına dışarıdan müdahaleyi azaltmak ve yabancı paydaşların üç eksenli BM arabuluculuk sürecini desteklemelerini sağlamaktır. Kriz Grubu Açıklaması, "Libya: Turning the Berlin Conference's Words into Action" [Libya: Berlin Konferansında Söylenenleri Uygulamaya Geçirmek], 22 Ocak 2020.

⁷¹ Kriz Grubu söyleşileri, Cenevre ateşkes görüşmelerini yakından takip eden Libyalılar, Mısır ve Roma, Şubat 2020. Cenevre'deki iki Libya heyeti kendi pozisyonlarından vazgeçmek istemedikleri için ateşkes koşulları üzerinde anlaşmamıştır. BM orta yol anlaşması olarak kabul ettiği bir anlaşma hazırlamış ve değerlendirilmek üzere iki gruba sunmuştur; ne var ki getirilen öneride somut ayrıntılar yer almamış ve daha da önemlisi, önceden üzerinde uzlaşılan bazı hususları yansıtılmamıştır. BM'nin önerisine göre taraflar anlaşmayı imzaladıktan sonra askeri güçler "ateşkes gözlemci grubunun çalışmalarını kolaylaştırmak ve sivillerin güvenli bir şekilde evlerine dönebilmelerini sağlamak için özel mülklerden" çekilecekti, ancak anlaşmada taraflardaki hangi güçlerin çekileceği ve nereye gidecekleri belirtilmemiştir. Öneride ayrıca ateşkes süresince "ülkenin tümünde milislerden ve silahlı gruplardan ağır ve orta boy silahların" toplanacağı; Libya'ya yabancı savaşı ve paralı askerlerin akışının durdurulacağı ve halihazırda ülkede bulunanların üç ay içinde sınır dışı edileceği belirtilmekteydi. "Agreement for a Lasting Ceasefire in Libya" [Libya'da Kalıcı Bir Ateşkes Anlaşması], Şubat 2020 sonunda BM Libya Destek Misyonu tarafından hazırlanmıştır, Nisan 2020'de Kriz Grubu tarafından incelenmiştir.

henüz başlamadan bitti.⁷² Mali konularda yapılan müzakerelerden ise somut bir sonuç elde edilemedi.⁷³

Genel olarak bakıldığında, Şubat ortasından bu yana çatışmaların yeniden başlaması, her iki tarafa silah akışının durmadan devam etmesi ve gittikçe zorlaşan diplomatik koşullar, müzakerelerin başarılı olma ihtimalinin zayıf olduğunu gösteriyor. BM hala resmi olarak üç kulvarda görüşmeleri sürdürüyor. Ancak Mart ayında müzakere edilmezken, Nisan ayı için de bir toplantı planlanmadı. Görüşmelerin durmasına yol açan temel sebep olmasa da, COVID-19'un yayılmasını kontrol altına almak amacıyla getirilen seyahat kısıtlamaları müzakere ihtimalini daha da zayıflattı. Askeri ve siyasi görüşmeler için tarih belirlense bile her iki tarafın bunları boykot etmeye devam etmesi ya da uzlaşma sağlanamayacak taleplerinden taviz vermeye yanaşmalarını olasılığı yüksek. Bu arada Trablus bölgesindeki çatışmalar ve saldırılar yoğunlaştı. Müzakerelerin baş mimarı olan BM Genel Sekreteri'nin Özel Libya Temsilcisi Ghassan Salamé'nin 2 Mart'taki istifası, arabuluculuk çabalarına bir darbe daha vurdu.⁷⁴ Bunların yanı sıra korona virüs krizinin patlak vermesi ve petrol fiyatlarındaki büyük düşüş gibi küresel gelişmeler, Libya'nın gündemden düşmesine ve uluslararası toplumun anlaşmazlıkla ilgili diplomatik çabalarının azalmasına yol açtı.⁷⁵

B. Savaş Sahası Dinamikleri

Ocak'tan bu yana Libya'da yaklaşık 100 Türk askeri yetkilinin konuşlandırıldığı ileri sürüldü.⁷⁶ Türk ve Libya kaynaklarına göre bu askerlerin başlıca görevi, Trablus hükümetinin savaş çabalarını koordine etmek ve müttefik yerel güçleri eğitmek. Bahsi

⁷² Libya'da savaşı her iki tarafın bazı temsilcileri bu boykota katıldı. Serrac hükümetine bağlı, Trablus merkezli bir istişare meclisi olan Yüksek Devlet Konseyi de ateşkes görüşmelerine katılmayı reddetti. Hafter tarafında ise Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi'nden on iki üye ve bağımsızlar adı verilen gruptan da altı kişi son dakikada katılımlarını iptal etti. Hafter tarafının Cenevre'ye katılımlarını almak için uçak gönderdiği ve onları Doğu Libya'ya geri getirdiği söylenmektedir. Kriz Grubu söyleşileri, Cenevre görüşmeleri katılımcıları, Temsilciler Meclisi üyeleri, Cenevre, Kahire, Bingazi, 1 Mart 2020.

⁷³ Kriz Grubu telefon söyleşileri, BM'nin Şubat ortasında başlattığı mali görüşmeleri takip eden Libya'lılar, Şubat sonu 2020. Mali kulvar için Trablus'taki Merkez Bankası'nda biriken petrol gelirlerinin yönetimi konusunu ele alacaktır; bu konu Hafter destekçileri ile Trablus hükümeti arasında çatışmaların daha da artmasına yol açtı. Anlaşmazlığın mali nedenleriyle ilgili olarak bkz. Kriz Grubu Orta Doğu ve Kuzey Afrika Raporu N°201, *Of Tanks and Banks: Stopping a Dangerous Escalation in Libya* [Tanklar ve Bankalar: Libya'da Tehlikeli Tırmanışı Durdurmak], 20 Mayıs 2019.

⁷⁴ 6 Nisan 2020 tarihinde Zoom üzerinden gerçekleştirilen Avrupa Dış İlişkiler Konseyi (ECFR) Strateji Sohbeti sırasında Kriz Grubu'nun sorusu üzerine Türkiye Cumhurbaşkanı sözcüsü ve başdanışmanı İbrahim Kalın, "BM Salamé'nin yerine kimseyi atamadı. Bu da bir boşluğa neden oluyor", demiştir.

⁷⁵ Avrupalı diplomatlar Berlin konferansı izleme komitesini oluşturan yabancı temsilciler arasındaki aylık toplantıların artık telekonferansla yapılmasından, bu nedenle de Libya gruplarının yabancı destekçileriyle daha "yararlı özel ikili konuşmalar" yapılmasına izin vermeyen formal toplantılara indirgenmesinden üzüntü duyduklarını belirtmektedir. Kriz Grubu telefon söyleşisi, Avrupalı diplomat, Nisan 2020 başı.

⁷⁶ Metin Gürkan, "Will Libya become Turkey's next Syria?" [Libya, Türkiye'nin yeni Suriye'si mi olacak?], Al-Monitor, 16 Aralık 2019. Libya'da Trablus hükümetine yakın kaynaklar da Serrac tarafına destek veren Türk askerlerinin sayısının 100 civarında olduğunu değerlendirdi. Kriz Grubu söyleşileri, Trablus'ta yaşayan yetkililer, Şubat-Mart 2020.

geçen bu yerel güçler Trablus'a bağlılığını koruyan ve Hafter'in liderliğindeki birliklere katılmayı reddeden Libyalı askerlerin yanı sıra çoğunluğu Kaddafi rejiminin düşmesinden sonra oluşan, Trablus hükümetinin maaş ödediği milis birliklerinden oluşuyor.

Türkiye, Trablus hükümetine bağlı güçlere askeri teçhizat ve silah desteğini artırdı. Ankara, Ocak ayına kadar insansız hava araçları, roket ve zırhlı araç sağlarken, Libya'ya bu teçhizatı kullanacak ve Libyalı savaşçılara bu konuda eğitim verecek Türk teknisyen gönderiyordu. Ocak ile Mart ayları arasında Türkiye'den askeri teçhizat getiren en az dört yük gemisi Trablus ve Mısırata'ya demirledi, bunlara Türk donanma gemilerinin eşlik ettiğine dair bilgiler de paylaşıldı.⁷⁷ Bu gemilerin ne taşıdıkları tam olarak bilinmezken, Trablus'taki yetkililere yakın olan Libyalılar, getirilen askeri teçhizatı hem kalite hem de sayı olarak ciddi bir artış olduğunu ileri sürdü.⁷⁸

Şubat ayında Trablus'taki kaynaklar hava savunma ekipmanının, yani Türk askeri kuvvetlerinin Trablus ve Mısırata havalimanlarına yerleştiği orta menzilli karadan havaya füze sistemlerinin, o güne kadar Türkiye'nin yardımlarında gerçekleşen artışlar içinde en etkili olanı olduğunu belirtti.⁷⁹ Türk yetkililer sunulan bu desteğin can kayıplarını engellediğini ifade etti.⁸⁰ Şubat ayında, Batılı bir diplomat Türkiye'nin temin ettiği ve Trablus'a hava ve İHA saldırılarını sona erdiren bu teçhizata dair olumlu görüşünü üstü örtük biçimde dile getirdi:

Artık Trablus havalimanına indiğinizde bu hava savunma sistemlerini kendi gözlemlerinizle görebiliyorsunuz. Bunlar sayesinde Hafter'in Trablus'u bombalamakta kullandığı uçaklar ve İHA'lar artık başkent üzerinde uçamıyor. Bunun için Türkiye'ye teşekkür etmeliyiz.⁸¹

Nisan ayına gelindiğinde Türkiye, Libya'daki askeri varlığını donanma ve hava kuvvetleri unsurlarıyla daha da güçlendirdi. Libya kaynaklarına göre Ankara, Trablus

⁷⁷ Kriz Grubu söyleşileri, Avrupalı güvenlik uzmanları, Libya yetkilileri, Trablus, Tunus ve Brüksel, Şubat 2020. Türk donanma gemilerinin rolü tartışmalıdır. Türk medyasına göre Ocak sonunda Türkiye'nin Libya açıklarında dört askeri gemisi vardı ve bunların amaçları şunlardı: NATO'nun Deniz Muhafızı Operasyonu'na katkıda bulunmak ve iki taraflı / ikili eğitim ve güvenlik hazırlığı. "Navy in Libya" [Donanma Libya'da], *Yeni Şafak*, 25 Ocak 2020. Ancak NATO merkezi, bölgedeki bazı Türk gemileri "NATO'nun Deniz Muhafızı Operasyonu'na bağlantılı destek vermektedir [...]" bağlantılı destek, Deniz Muhafızı Operasyonu'nun bu gemiler için ilave bir görev olduğu anlamına gelir", ve bunlar "NATO tarafından yönetilmezler" diye açıklamıştır. Kriz Grubu yazışması, NATO Kamu Bilgilendirme Ofisi, 30 Ocak 2020.

⁷⁸ Kriz Grubu söyleşileri ve telefon söyleşileri, Serrac hükümetine bağlı ordu mensupları, Trablus ve Mısırata, Şubat 2020.

⁷⁹ Kriz grubu söyleşileri, Batılı diplomatlar, Trablus ve Roma, Şubat 2020; Trablus hükümetine yakın Libyalılar Mısırata, Şubat 2020. Açık kaynak istihbarat raporları bunların ABD imalatı MiM-23 Geliştirilmiş Hawk savunma sistemi ve Türkiye'de üretilen Korkut sistemi olduğunu belirtmektedir. Can Kasapoğlu, "Turkey's air defense system deployments to Libya" [Türkiye'nin Libya'da mevzi lendirdiği hava savunma sistemleri], *Defense Intelligence Sentinel*, 17 Ocak 2020. Mitiga havalimanına yerleştirilen bu sistemlere dair bir video gazeteci Babak Taghvaaee tarafından Twitter'da paylaşılmıştır, @BabakTaghvaaee1, 06:15, 17 Ocak 2020.

⁸⁰ 6 Nisan 2020 tarihinde Zoom üzerinden gerçekleştirilen Avrupa Dış İlişkiler Konseyi (ECFR) Strateji Sohbeti sırasında Kriz Grubu'nun sorusu üzerine Türkiye Cumhurbaşkanı sözcüsü ve baş danışmanı İbrahim Kalın'ın verdiği cevap.

⁸¹ Kriz Grubu söyleşisi, yabancı diplomat, Trablus, Şubat 2020.

hükümeti güçlerinin sahadaki operasyonlarına koruma sağlamak için Batı Libya açıklarında iki savaş gemisi konuşlandırdı.⁸² Nisan başında bu gemilerden birinden Hafter güçlerinin askeri tesislerini hedef alan, karadan havaya füzeler fırlatıldı.⁸³ Türk hava kuvvetleri de artık daha çok istihbarat ve caydırma amaçlı Libya semalarında varlık göstermeye başladı.⁸⁴

Öte yandan Hafter güçlerine silah sevkiyatı devam etti. Havaacılık uzmanlarına göre Ürdün, Mısır, BAE ve Eritre'de BAE kontrolündeki üslerden yüzü aşkın kargo uçağı Ocak sonu ile Şubat sonu arasında Bingazi'ye iniş yaptı.⁸⁵ Uzmanlar bu uçakların Hafter'in Trablus'a yönelik saldırısını destekleyecek "binlerce ton ağırlığında teçhizat" taşımakta olduğunu iddia etti.⁸⁶

Türkiye'nin müdahalesi Trablus hükümetinin kısa süre içinde düşmesini engelle-diye de, Hafter güçleri geri çekilmediği gibi saldırılarını daha da yoğunlaştırdı. Ocak ayında kıyı şehri Sirte'yi yeniden ele geçirmek Nisan 2019'da savaşın alevlenmesin-den beri Hafter yanlısı koalisyonun en büyük toprak kazanımı oldu.

Şubat ortasına gelindiğinde Trablus'ta da yoğun savaş tekrar başladı. Türk hava savunma sistemleri Hafter uçak ve İHA'larının operasyonlarını durdurunca, Hafter güçleri şehri füze yağmuruna tuttu. Hafter'e bağlı kaynaklar birliklerin başkentteki Türk pozisyonlarını hedef aldıklarını iddia etseler de bazı roketler halkın yaşadığı mahalleleri vurdu ve sivillerin ölümüne yol açtı.⁸⁷ 18 Şubat'ta Hafter güçlerinin ha-valimanı yoluna yakın bir pozisyondan attıkları ve bir Türk gemisini hedef aldığı id-dia edilen bir füze Trablus'un işler haldeki tek limanına isabet etti. Bunun ardından olay yerinde yapılan inceleme, füzenin gemilere isabet etmediğini, bir liman deposu-na zarar verdiğini ortaya koydu. Yine de Trablus'taki askeri kaynaklar füze atılmadan yalnızca birkaç dakika önce bir Türk gemisinin limandan ayrıldığını, füzenin liman-daki iki Türk askeri yetkilinin ölümüne yol açtığını teyit etti.⁸⁸ Şubat sonunda Hafter

⁸² Kriz Grubu telefon söyleşisi, Türkiye ile bağları olan Libyalı siyasetçi, 19 Nisan 2020.

⁸³ Kriz Grubu telefon söyleşisi, Batılı diplomat, Trablus, 2 Nisan 2020. Bu olay Libya'da sosyal medyada yaygın biçimde ses getirdi; bölgede yaşayan halk, Türk gemisinden atıldığı iddia edilen ABD yapımı RIM-66E-5 füzesinin parçalarının resimlerini de paylaştı. Bkz. "Libya: Turkey warship fires missiles on sites controlled by Haftar militias" [Libya; Türk savaş gemisi Hafter milislerinin denetimindeki alanlara füze attı], *Middle East Monitor*, 1 Nisan 2020.

⁸⁴ Libyalı bir politikacıya göre Türkiye Libya'ya bir gözetleme uçağı göndermiş, 18 Nisan'da ise Türk F16 savaş jetleri Mısırata üzerindeki ilk askeri tatbikatlarını gerçekleştirmiştir. Aynı politikacı, "Türk tarafının askeri teçhizatı bu şekilde sergilemesi Hafter güçleri ve dış destekçileri üzerinde caydırıcı etki yapmış ve onları Pantsir hava savunma sistemlerini kullanmaktan vazgeçirmiştir", demiştir. Kriz Grubu telefon söyleşisi, Türkiye ile bağları olan Libyalı politikacı. Türkiye Cumhuriyeti Sa-vunma Bakanlığı, Türk jetlerinin Doğu Akdeniz'de tatbikat yaptığını kabul etmiş, ancak tatbikatın Libya üzerinde yapıldığını belirtmemiştir. "Hava ve Deniz Kuvvetlerimiz Müşterek Açık Deniz Eği-timi İcra Etti" Türkiye Savunma Bakanlığı, 17 Nisan 2020.

⁸⁵ Gerjon adında Hollandalı bir analistin izlediği ve Twitter'da bildirdiği uçuşlar. Bkz. @Gerjon pay-laşmaları, 06:41am, 23 Şubat 2020.

⁸⁶ Kriz Grubu söyleşisi, Libyalı analist, Trablus, Şubat 2020.

⁸⁷ Kriz Grubu söyleşileri, Trablus sakinleri, 5-20 Şubat 2020. 6 Şubat günü bir roket Trablus Üni-versitesi'ne isabet etmiş; bir diğeri 12 Şubat'ta Nawfaliyin mahallesini vurmuş ve bir kadının ölü-müne neden olmuştur.

⁸⁸ Kriz Grubu söyleşileri, Libyalı yetkililer, Trablus sakinleri, Trablus, Şubat 2020 sonu. Trablus askeri yetkilileriyle yakın bağlantısı olan bir kişi, iki Türk ve (Türkiye tarafından konuşlandırılan bir Suriyeli savaşçı olduğu düşünülen) yabancı üçüncü bir kişinin limanı hedef alan füze atışı nedeniyle öldüğünü doğrulamıştır. Kriz Grubu telefon söyleşisi, İstanbul, Şubat 2020 sonu.

güçleri Trablus'un Mitiga havalimanına üç günlük bir süre içinde yüzden fazla roket attı ve burada Türk ordusu tarafından kurulan bir operasyon merkezini hedef aldıklarını ileri sürdü.⁸⁹ Başkenti, şehrin yoğun nüfusa sahip mahalleleri ve hastanelerini hedef alan topçu ateşi ile füze atışları Mart sonu ve Nisan başında da devam etti. Bu saldırılarda aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu en az 5 sivil yaşamını yitirdi.⁹⁰

Başkentte savaş devam ederken Nisan ayında Türkiye destekli hükümet güçleri Libya'nın batısındaki başka bölgelerde kazanımlar elde etti. Doğu Libya'dan Trablus'un güneyine kadar Hafter'in elinde bulunan bölgelere giden tedarik yollarını hedef aldılar, böylece generale bağlı güçlerin yakıt, gıda ve silah akışını kesintiye uğrattılar. Hükümet güçleri, 14 Nisan günü bir yılı aşkın süredir Hafter yanlısı güçlerin kısmi kontrolünde bulunan kıyı şehirleri Sabrata ve Sorman'a girdi. 18 Nisan'da ise Hafter'in Batı Libya'daki en önemli üssü olan, aynı zamanda Trablus saldırısında operasyon merkezi olarak kullanılan, Tarhuna'ya doğru ilerlediler. (Hafter güçlerini destekleyen yabancı özel güvenlik şirketlerinin merkezinin de burada olduğu ileri sürülüyor). Trablus hükümet güçleri Tarhuna'yı bombalayarak etrafını kuşatsa da şehrin içine girmeyi başaramadı.⁹¹

Bu askeri kazanımlara rağmen, mali sıkıntılar Trablus savunmasının uzun ömürlü olmasını güçleştirebilir. Hafter'e bağlı aşiret üyeleri, Trablus hükümeti üzerindeki baskıyı arttırabilmek için Libya'nın petrol sahalarını ve ihracat terminallerini zorla kapattırdı. Gerekçe olarak da Libya'nın Trablus'taki Merkez Bankası'nda biriken petrol gelirlerinin Türkiye'nin askeri müdahalesi ve Suriyeli savaşçılar için ödeme yapılmasında kullanılmasını istemediklerini dile getirdi.⁹² Bu karar ile Libya'nın bütün petrol gelirleri kesilince Trablus hükümetinin elinde kamu harcamalarını karşılayacak kaynak kalmadı. Nisan ayı ortası itibariyle bütçe kaybı \$4 milyarı aşmıştı. Trablus'taki makamlar kamu çalışanlarının maaşlarını bir yıl süreyle ödeyebilecek kadar rezervleri olduğunu söyleseler de yabancı diplomatlar bu konuda kuşku olduklarını ve bu ödemelerin birkaç aydan fazla yapılma olasılığının düşük olduğunu belirtti.⁹³

⁸⁹ Kriz Grubu söyleşileri, Trablus, Mart 2020.

⁹⁰ Libya'daki BM Destek Misyonu, "UNSMIL expresses grave concerns over the deteriorating humanitarian situation in Tripoli and its surroundings, and in Tarhouna" [UNSMIL Trablus ve çevresindeki ve Tarhuna'daki insani koşulların kötüleşmesinden derin endişe duymaktadır], basın açıklaması, 20 Nisan 2020.

⁹¹ Kriz Grubu telefon söyleşileri, Trablus hükümet güçleriyle bağlantıları olan Libya'lılar, 20 Nisan 2020. Ayrıca bkz. "Besieged airbase shows Turkey turning the tide in Libya's war" [Kuşatma altındaki hava üssü Türkiye'nin Libya'daki savaşın seyrini değiştirdiğini gösteriyor], Bloomberg, 17 Nisan 2020.

⁹² Kriz Grubu telefon söyleşileri, Doğu Libya'da bulunan yetkililer, Ocak sonu ve Şubat 2020.

⁹³ Kriz Grubu telefon söyleşileri, Trablus merkezli yetkililer, Mart 2020; BM yetkilisi ve Batılı diplomat, Mart sonu 2020. Petrol ablukasından önce Libya'nın döviz rezervlerinin \$50-70 milyar olduğu tahmin edilmekteydi. Ülke gelirlerinin neredeyse tamamı petrol satışlarından sağlanmaktaydı. Petrol gelirleri kamu harcamalarının yüzde 70'ini karşılamaktaydı. Ocak ayında başlayan abluka nedeniyle petrol gelirleri çok azaldı ve onaylanan 2020 bütçesinde öngörülen gelirlerin yalnızca yüzde 15'ini teşkil etti. Trablus hükümetinin topladığı diğer gelir kaynakları arasında vergiler, gümrük harçları, kamuya ait şirketlerin gelirleri ve döviz alımlarından tahsil edilen özel harç bulunmaktadır; bunlar da toplamda öngörülen gelirlerin yüzde 15'ten az bir kısmını oluşturmaktadır. Yayınlanmış 2020 bütçesine göre bu yıl hükümetin yüzde 70'lik bir bütçe açığı beklentisi var. Trablus'taki Merkez Bankası bunu kendi rezervlerinden karşılama sözü verdi. "Central Bank of Libya Statement concerning Revenues and Expenditures for the period 1 January to 31 December 2019, along with the foreign currency sales for commercial banks (in USD) for the same period" [1 Ocak-31 Aralık

Serrac hükümeti ilerde ülkedeki kamu personeline maaş ödemekte güçlükler yaşayabilir. Buna çoğu Trablus bütçesinden maaş alan Hafter kontrolündeki Doğu Libya'da bulunan memurlar da dahil. Hafter yanlısı koalisyon Rusya'da basılan paradan yararlanıp bunu bağlantılı olduğu doğudaki hükümetin harcamalarının bir kısmını karşılamakta kullanıyor. Ancak bu koalisyonun, BM kararları uyarınca yalnızca Trablus'ta birikmesi mümkün olan petrol gelirlerine erişim sağlayamıyor. Hafter koalisyonu şu hesaplamaları yapıyor olabilir: Trablus hükümeti parası tükendiğinde teslim olmak zorunda kalacak, Trablus mali sıkıntılar nedeniyle rakiplerinin bağımsız olarak petrol satmasının önünü açacak ya da Libya'nın petrol gelirlerinin doğudaki hükümet ile paylaşılmasına izin verecek yeni BM destekli anlaşmaları kabul etmek zorunda kalacak. Bu olasılıklar Türkiye'nin çıkarlarıyla örtüşmeyecektir.

C. Suriye Faktörü ve Kamuoyu

Libya'da konuşlandırılan binlerce Suriyeli savaşçı ülkede son derece tartışmalı bir konu haline gelerek, onlara "terörist" diyen Hafter yanlısı aşiret grupları ve diğer kesimler arasında sert tepkilerin ortaya çıkmasına yol açtı.⁹⁴ Hafter'in dış destekçileri de bu yaklaşımı benimsiyor. Bir BAE yetkilisine göre, Türkiye'nin doğrudan askeri müdahalesi sadece Berlin sürecine bir darbe indirmekle kalmadı, BM Güvenlik Konseyi kararlarını ihlal etti ve "Suriye'den Libya'ya yabancı terörist savaşçıları kaydırarak ve Trablus'taki milislere silah ve İHA sevk ederek şiddetin büyük ölçüde tırmanmasına da neden oldu."⁹⁵ BAE'li yetkililer bu savaşçılara silah ve mali destek sağlanmasının

2019 dönemindeki Gelirlere ve Harcamalara ve ticari bankalar için (ABD doları cinsinden) döviz satışlarına ilişkin Libya Merkez Bankası Açıklaması], Libya Merkez Bankası, 14 Ocak 2020. Ayrıca bkz. Ulusal Mutabakat Hükümeti, Mart 2020'de onaylanan 2020 bütçesi.

⁹⁴ Ocak ayında Kriz Grubu'na konuşan yüksek rütbeli Libya yetkililer Türklerin müttefiki olan Suriyeli savaşçıların sayısının 2.000 civarında olduğunu söylemiştir; Mart ayında konuşan bir ABD'li diplomat ise bu sayının artık 4.500'ü geçtiği bilgisini vermiştir. Bu tahmini bir BM yetkilisi de gerçekçi bulmuştur. Kriz Grubu söyleşileri, Libya askeri yetkililer, Mısır ve Trablus, Ocak 2019; ve Kriz Grubu telefon söyleşisi, ABD'li diplomat, 23 Mart 2020; BM yetkilisi, Nisan 2020. Hafter'e yakın olan Türk karşıtı Libya kaynakları ve Hafter'in askeri koalisyonunun sözcüsü Suriyelilerin sayısının daha da fazla olduğunu, 6.000'i aştığını ileri sürmektedir. Türkiye'nin kontrolündeki Kuzey Halep'te Suriye Milli Ordusu içindeki bir kaynak, Libya'da konuşlandırılan Suriyeli savaşçılarla altı aylık sözleşme imzalandığını, savaşçı başına aylık \$2.000 maaş ödendiğini ve Libya'da savaşacak Suriyelileri bulmakta en etkin grupların El Hamza, Sultan Murat, Sultan Süleyman Şah ve Mutasim grupları olduğunu söylemektedir. Mohammed Abdulsattar Ibrahim ve Ammar Hamou, "Corpses sent home as Syrians fight Turkey's war in Libya" [Türkiye'nin Libya'daki Savaşında Çarpışan Suriyeli Savaşçıların Memleketlerine Cesetleri Gönderiliyor], *Syria Direct*, 15 Ocak 2020. Hafter yanlısı gruplar Trablus'un Suriyeli paralı askerleri kullanmasını kınarken Trablus'taki yetkililer Hafter güçleri arasında da Suriyeli savaşçıların bulunduğunu öne sürüyor. Aynı yetkililer Kuzeydoğu ve Kuzeybatı Suriye'de Türkiye'nin desteklediği isyancılarla çatışma halinde bulunan Rusya destekli rejim yanlısı milislerin, Libya'da Hafter'e bağlı güçlerle birlikte savaştığını belirtiyor. Kriz Grubu telefon söyleşileri, Trablus merkezli yetkililer, Mart 2020. Nisan ayı ortalarında bir analist bunlara ek olarak Jaba, Mamtina ve Maşara şehirlerinde Suriye ordusuna teslim olan 300 kadar eski isyancının da bir iddiaya göre Hafter'in güçleriyle birlikte savaşmak için Libya yolunda olduğunu yazmıştır. Bkz. tweet, Elizabeth Tsurkov, analist, @elizrael, 17:35, 12 Nisan 2020.

⁹⁵ Kriz Grubu söyleşisi, April 2020. BAE'nin geniş bir terörizm tanımı var ve buna El Kaide ve IŞİD gibi örgütlerin basamağı olarak kabul ettikleri çeşitli İslamcı gruplar, özellikle de Müslüman Kardeşler de dahildir. Libya'ya giden Suriyeli savaşçılarla yapılan söyleşilerde bu kişilerin motivasyo-

Libya'yı terörist saydıkları gruplar için bir üs haline getireceğinden de endişe ediyor.⁹⁶ Aynı yetkililer bu grupların komşu ülkeler ve Avrupa için de tehdit oluşturabileceği görüşünde. Türkiye'nin Batı Libya'daki müttefikleri ise Ankara'nın desteğini, mahiyetini ya da gönderilen savaşçıların milliyetini sorgulamadan, memnuniyetle karşıladı. Mısralı bir iş adamının söylediği gibi:

Hafter'i ve adamlarını geri püskürtmemize yardımcı oldukları sürece herkesi kabul etmeye hazırдық. Türkiye yardım teklif etti ve Suriyeli savaşçılar çatışmaya katıldı. Olsun. Hiç yoktan iyidir.⁹⁷

Yine de, Batı Libya'da herkes Suriyeli savaşçıların gelmesinden memnun değil. Trablus hükümet yetkilileri Aralık sonunda yalnızca Türk askeri yetkililerin varlığını beklerken, Suriyelilerin gelmeye başlamasıyla şaşırıldıklarını ifade etti.⁹⁸ Trablus'ta sahadaki bazı Libya'lı savaşçılar da Suriyelilerin orada konuşlandırılmalarından çekince duyduklarını ya da "rahatsız" olduklarını dile getirdi. Bu askerlerden bir tanesi, "Türk askerleriyle ilgili herhangi bir sıkıntımız olmazdı ama bu Suriyeli savaşçıları görüyoruz ve ideolojik eğilimlerinin ne olduğunu ya da amaçlarını bilmiyoruz", dedi.⁹⁹

Şubat başında Kriz Grubu'na konuşan Ankaralı yetkililer bu konuşlandırmalara dair bilgileri olmadığını ileri sürdü. Konuyla ilgili bir soru üzerine bir Türk yetkili Trablus makamlarından bahsederek "belki de onları Mutabakat hükümeti davet etmiştir", açıklamasını yaptı. Bir diğer yetkili iğneleyici bir tavırla "Rusya nasıl [Libya'daki vatandaşları] hakkında bilgi sahibi değilse, Türkiye de Suriyelilerin orada nasıl olduğunu bilmiyor", dedi.¹⁰⁰ Bu gönderme, Libya'da Hafter'in yanında savaşan özel Rus askeri şirketi Wagner Grubu'nun buraya paralı asker göndermesindeki rollerini inkar eden Moskova yetkililerine yapıyordu. Şubat sonuna gelindiğinde ise Cumhurbaşkanı Erdoğan, Suriyeli savaşçıların Libya'da Türk askerlerini destekledikleri konusunda daha açık konuşmaya başladı ve buna paralel olarak özel Rus şirketinin faaliyetlerine de değindi.¹⁰¹

Ankara açısından bakıldığında Suriyelilerin konuşlandırılmasına yönelik uluslararası eleştirilerin olumlu bir tarafı da var. Bir Türk yetkili, "uluslararası toplumun görmezden geldiği" Rus ve Sudanlı savaşçılara gönderme yaparak, "Suriyeli savaşçı-

nunun ideolojik bağlılıktan ziyade maddi kazanç olduğu anlaşılmaktadır. Kriz Grubu telefon söyleşileri, Suriyeli savaşçılar, Suriyeli isyancı komutanlar, Nisan 2020.

⁹⁶ Kriz Grubu söyleşisi, BAE'li yetkili, Nisan 2020.

⁹⁷ Kriz Grubu söyleşisi, Mısralı iş insanı, Şubat 2020.

⁹⁸ Konuyu bilen bir yabancı şunları söylemiştir: "Durum karmakarışıktı. Hükümette konuyu bilen birkaç kişi bunu sorun haline getirdi. Suriyelilerin hükümet güçlerine katılmalarını istemiyorlardı. Ancak sonunda kabul etmek zorunda kaldılar". Kriz Grubu söyleşisi, Tunus, Aralık 2019 sonu.

⁹⁹ Kriz Grubu söyleşisi, Trablus hükümetine bağlı savaşçı, Trablus, Şubat 2020.

¹⁰⁰ Kriz Grubu söyleşileri, Ankara, Şubat 2020.

¹⁰¹ Ankara havalimanındaki bir basın toplantısında Erdoğan şunları söylemiştir: "Suriye Milli Ordusu'ndan bizim eğitici kadrolarımızın altında orada [Libya'da] bulunanlar var.... Ve ortak paydalar içerisinde onlar Libya'da bulunuyorlar. Kiminle beraber? Suriye'de bizimle beraber. Bizimle beraber olan bu kardeşlerimiz orada da beraber olmayı şeref telakki ediyorlar".

"Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Fox muhabirinin Libya sorusuna sert tepki", *Milliyet*, 25 Şubat 2020. Erdoğan ayrıca Suriyelilerin Libya'da Türk askeri eğitim personeli ile birlikte çalıştığını da kabul etmiştir. "Harekat öncesi son çıkış", *Karar*, 21 Şubat 2020.

lar Libya'ya gitmeden önce uluslararası toplum oradaki yabancı savaşçılardan söz etmiyordu. Şimdi bu konuya dikkat çekilmiş oldu", dedi.¹⁰²

Konu Türkiye'de de çeşitli tartışmalara yol açtı. Ana muhalefet partileri Suriyeli savaşçıların Libya'da konuşlandırılmasını eleştirdi.¹⁰³ Libyalı bir analist Suriyelilerin orada pratik bir amaca hizmet ettiğini, Türk askerler için Arapça'dan Türkçe'ye çeviri yaptıklarına işaret etti.¹⁰⁴ Bazı Türk analistler Suriyeli savaşçıların konuşlandırılması sayesinde Türk askerler arasında can kaybının daha düşük tutulmasının mümkün kılındığını ileri sürdü.¹⁰⁵ Cumhurbaşkanı Erdoğan ise Türkiye içindeki eleştirilere muhalefet partilerini Hafter tarafını destekleyen Sudanlı, Rus ve diğer Libyalı olmayan savaşçıları sorgulamaya davet ederek karşılık verdi.¹⁰⁶

¹⁰² BM Uzmanlar Paneli'ne göre Sudanlı isyancı gruplara (Sudan Kurtuluş Ordusu-Abdülvahit, Sudan Kurtuluş Ordusu-Minni Minavi, Sudan Kurtuluş Güçleri Grubu) ve Sudan hükümet güçlerine (Hızlı Destek Güçleri) mensup 2.000'den fazla Sudanlı savaşçı 2019 süresince Hafter yanlısı güçlerin yanında savaştı. Ayrıca Çadlı Front pour l'Alternance et la Concorde au Tchad'a mensup 700 kadar savaşçı da Hafter güçlerine ait askeri üsleri korumakla görevlendirildi. BM raporu, ayrıca Trablus hükümetinin de Sudanlı ve Çadlı savaşçıları sahada kullandığını belirtmektedir. BM Uzmanlar Paneli Raporu (2019), s. 9-11. Raporda Libya'daki Rus savaşçılardan bahsedilmemiyor, ancak bunların sayısının 2019 sonu itibarıyla birkaç yüz olduğuna inanılıyor. Bkz. dipnot 7.

¹⁰³ Bkz. dipnot 35. İYİ Parti milletvekili Aydın Sezgin, Suriyeli savaşçıların Libya'ya gönderilmesi iddialarına ilişkin meclise bir soru önergesi sundu ".... ülkemizin imajı ve uluslararası hukuk açısından maruz kalacağı maliyetlere ilişkin olarak iktidarınız tarafından nasıl bir muhasebe yapılmaktadır? Ülkemizin uluslararası çıkarları bağlamında muhatap olacağı muhtemel sakıncalar hakkındaki değerlendirmeniz nedir?" 16 Aralık 2020 tarihinde Meclis Dış İlişkiler Komisyonu'nda CHP delegeleri Libya ile askeri iş birliği anlaşması ile ilgili şu açıklamaları yaptı: "Danışmanlık hizmeti ve istihbari ve operasyonel faaliyetlerin koordinesi kisvesi altında Türkiye'den Libya'ya bir takım paramilitar güçlerin, hatta Suriye'nin İdlib vilayetindeki yabancı savaşçıların sevk edilmesine neden olabilecek bu düzenleme bölgenin güvenliği için büyük bir tehdit arz etmektedir".

¹⁰⁴ Türk yetkililer ve analistler, Türk danışmanların bu Suriyelileri ilk önce (Mayıs 2019'dan itibaren) çevirmen ve güvenlik teknisyeni olarak kullandıklarını ancak Aralık'tan başlayarak savaş operasyonlarına da katıldıklarını belirtiyor. Bir Libyalı analiste göre, "Bunların çoğu [hem Türkçe hem de Arapça bilen] Suriyeli Türkmen ama hepsi savaşçı değil. Bazıları lojistik amaçlarla konuşlandırılmış, bazıları ise sahada dil desteği veriyor ve Türk askerlerinin Libyalılarla iletişim kurmasını sağlıyor. Suriyeli paralı askerlerin gönderilmesi süreci 2019'da mutabakat muhtırasının imzalanmasıyla birlikte başladı. Ağustos ayında ön cephede mevzilendirilmeye başladılar. Unutulan bir gerçek hemen hiçbir Libyalının Türkleri [ne söylediklerini] anlayamaması. Bazı silah sistemlerinin kullanımı için de iyi iletişim kurulması önemliydi. Bu nedenle Suriyeli paralı askerlerin pek azı başlangıçta ön hatlarda savaşçı olarak konuşlandırıldı, çoğu Türklerin Libyalılara verdiği eğitimi desteklemekteydi". İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü ve Heinrich Böll Stiftung Türkiye Temsilciliği tarafından düzenlenen seminer, İstanbul, 12 Şubat 2020.

¹⁰⁵ Kriz Grubu söyleşileri, Türk medya ve akademi temsilcileri, Ocak ve Mart 2020.

¹⁰⁶ Erdoğan şunları söyledi: "Wagner burada 2.500 güvenlik gücü ile var. Onları niçin masaya yatırmıyorsunuz? Böyle söyleyince ona da bir şey diyemiyorlar. Kaldı ki sadece Wagner değil, mesela orada Sudan'dan 5.000 civarında asker var. Bunun yanında Çad'dan var, Nijer'den var. Malum Abu Dabi yönetimi nereden bulursa alıyor. Hakeza Mısır'da bu tür askeri güçler az değildir. Ama tüm bunların dışında üzerinde durulması gereken başka bir konu var. Savunma sistemleri noktasında, hava kuvvetleri vesaire, buralarda özellikle Rusların, Abu Dabi yönetiminin vermiş olduğu desteklerdir. Biz buradan kendilerine yüklenmek suretiyle 'Bu konularda biz sizden hassasiyet bekliyoruz' dedik". "President Erdoğan: Turkey is Key to Peace" [Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkiye Barışın Anahtarıdır], T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 20 Ocak 2020. Bu alıntıda söz edilen sayılar muhtemelen fazlasıyla yüksektir, bkz. yukarıdaki dipnot 101.

Suriyeli savaşçılarla ilgili tartışma ne olursa olsun, Türkiye'nin Libya müdahalesi, Türk vatandaşları arasında pek fazla destek görmedi. Ocak-Şubat aylarında İdlib'de çatışmaların tırmanışı nedeniyle, hemen ardından da COVID-19 yüzünden Libya müdahalesi gündemden düştüyse de birçok gözlemci Türkiye'nin kazanması imkansız bir savaşa saplanıp kalacağından endişeli.¹⁰⁷

Türkiye'nin müdahalesinden önce tarafların hiçbirine bağlılık ilan etmeyen Libya'lılar da Türkiye'nin hamlesini eleştirdi. Bu kişilerden birine göre, asıl sorun Türkiye'nin Trablus'un savaşını üstlenmiş olması:

Hafter'in kendisine verilen dış askeri desteği kullanma biçimiyle Trablus Hükümeti'nin Türkiye'ye yaklaşımı arasında büyük bir fark var. Hafter tarafı yabancı destekçilerden yararlanıyor ve onlardan kendi ihtiyacını alıyor. Libya halkının gözünde Hafter komutan rolünü koruyor. Ancak Ulusal Mutabakat Hükümeti bunun tam tersini yapıyor. Serrac resmen Türk askeri yetkililere 'Libya'ya hoş geldiniz', ve 'buyurun lütfen, bu savaşın öncülüğünü bizim için siz üstlenin' diyor. Bu savaşın direksiyonu Türklerin elinde. UMH'nin savaşını Türk askerlerin yönettiği algısı var. Bu biz Libya'lılar için kesinlikle kabul edilemez bir durum.¹⁰⁸

Bir diğerine göre Libya'lılar arasında "Türkiye'nin müdahil olmasını isteyenler bile *bu kadar* müdahil olmasını istemiyordu".¹⁰⁹ Serrac ile Türkiye karşıtı Libya'lılar, Erdoğan'ın Hafter'i "sanki bu Libya'lılar arasındaki bir savaş değil de kendi şahsi ya da Türkiye'nin savaşmış gibi" bu kadar sert biçimde eleştirmesi karşısında şaşkınlıklarını dile getirdi.¹¹⁰ Ayrıca bu kesimi temsil eden Libya'lılar, Ankara'nın General Hafter'i şeytanlaştırırken, onun halk ve aşiretler arasında gördüğü önemli desteği hafife almasından da endişe duyuyor.

¹⁰⁷ Libya'da askeri güç kullanımıyla ilgili parlamentoya sunulan tezkere konusunda muhalefetteki İYİ Parti'nin sözcüsü Yavuz Ağırlioğlu şunları söyledi: "Burada ucu açık nereye varacağı belli olmaz bir çatışmada Türk askerlerini bu kadar rahat gönderebilme ihtimalini yönetmeye çalışıyoruz...Hükümeti bu mevzu üzerinden tuzaklanıyor görüyoruz. Hükümet sanki [Libya'da] bir bataklığa çekiliyor gibi". T24, 2 Ocak 2020.

¹⁰⁸ Kriz Grubu söyleşisi, doğu bölgesinden nüfuzlu bir Libya'lı, Kahire, Ocak 2020.

¹⁰⁹ Kriz Grubu Skype söyleşisi, Libya'lı Uluslararası STK temsilcisi, 10 Mart 2020.

¹¹⁰ Kriz Grubu telefon söyleşisi, Bingazi sakini, Şubat 2020 başı. Aynı kişi, "Son günlerde Erdoğan'ın yaptığı konuşmalarda Hafter'in adını kaç kez söylediğini saydım, tam 74 kere! İnanabiliyor musunuz? Birkaç ayda Serrac'ın, Hafter'in adını kaç kez söylediğine bakılsa bundan çok daha az olduğu görülür", dedi.

IV. Geleceğe Bakış

Türkiye, Libya müdahalesini resmi olarak açıklamasının üzerinden geçen dört ay içinde Trablus'un Hafter güçleri tarafından ele geçirilmesini engellemekte başarılı oldu. Ancak Libya savaşının önümüzdeki birkaç ay içinde sona erme ihtimali çok düşük. Özellikle COVID-19 salgınının yol açtığı küresel endişeler Libyalı taraflara barış görüşmelerine dönmeleri için baskı yapmaya yönelik diplomatik girişimleri sekteye uğrattı.

İleriye bakıldığında Türkiye'nin bazı zor seçimler yapmak zorunda kalacağı aşikar. Ankara, öncelikle mali ve siyasi açıdan Libya'ya daha ne kadar askeri destek verebileceğini değerlendirmeli. Savaş devam eder veya daha da tırmanırsa Ankara, kurulmasına yardımcı olduğu dengeyi korumak için hem askeri teçhizat hem de personel sayısını arttırmak zorunda kalabilir. COVID-19 salgını nedeniyle sahada yeni asker görevlendirmek her iki taraf için de zorlaşabilir. Trablus'taki bir yetkili, "Bazı Türkler Libya'dan ayrılmak istedi, bazı Suriyelilerden de aynı talep geldi" dedi.¹¹¹ (Hafter tarafındaki yabancı savaşçılar da aynı zorlukla karşı karşıya kalacaktır.) Eğer Libya'daki şehit asker sayısı artarsa Türk toplumunda bu müdahaleye karşı tepki artabilir. Türkiye'nin ekonomik sıkıntıları muhalefet partilerinin, Libya müdahalesinin maliyetini daha fazla sorgulamasına yol açabilir.

Ayrıca Ankara, Libya'daki stratejik müdahalesini ve Trablus merkezli hükümetle ittifakını bölgedeki ilişkilerine etkisini değerlendirmek durumunda kalabilir. Ankara, monarşi ve darbelere karşı olan Arapların desteğini kazansa da Arap coğrafyasında geniş toplumsal destek elde edecek kapasiteye veya nüfuza haiz olmayabilir. Bu risklere rağmen, Ankara halihazırda Trablus hükümetinden askeri desteğini çekerse Türkiye'nin temel bölgesel ve ekonomik çıkarlarının zarar göreceği inancında.

Türkiye elbette Libya'daki savaşa dışardan müdahale eden taraflardan sadece biri. Kriz Grubu'nun geçmişte vurguladığı gibi dışardan gelen bu tür askeri müdahalelerin siyasi çözüm ihtimalini zayıflatması kaçınılmaz.¹¹² Özellikle kendi yerel müttefiklerini destekleyen ve tuttukları tarafların zafer kazanabileceklerine dair inançlarını besleyen Türkiye ve diğer ülkeler, tarafların müzakere yoluyla uzlaşmaya yanaşmalarının ihtimalini azaltıyor.

Daha akılcı bir yöntem bütün dış destekçilerin çatışmayı alevlendirebilen yaklaşımlarını gözden geçirmesi olacaktır. Bu çerçevede dış aktörler, savaşan tarafları bir araya getirmeli, ateşkesi kabul etmeleri ve müzakerelere başlamaları için onlara baskı uygulamalıdır. Mevcut durumda, ateşkesin sağlanabilmesi için her iki tarafın saldırılarını durdurması gerekir. Bu ilk adımlar atıldıktan sonra askeri birliklerin ve ağır silahların sivil halkın yaşadığı mahallelerden çekilmesi, yabancı savaşçıların ülkeden ayrılması ve belki bir ateşkes izleme mekanizmasının kurulması gibi daha kapsamlı adımlar atılabilir.

Kapsayıcı bir siyasi anlaşmayı sürdürülebilir kılmak için savaşan tarafları öncelikli hedeflerine odaklanmalıdır: Hafter destekçileri için milislerin elindeki gücün alınması, Libya'nın petrol gelirlerinin şeffaf bir şekilde yönetilmesi ve dağıtımı ile

¹¹¹ Kriz Grubu telefon söyleşi, UMH ile bağlantı olan iş insanı, Trablus, Nisan 2020 başı.

¹¹² Kriz Grubu Çatışma Uyarısı, "Averting a Full-blown War in Libya" [Libya'da Yıkıcı Savaşın Önlenmesi], 10 Nisan 2019.

doğudaki makamların da desteğini alacak yeni bir ulusal birlik hükümetinin oluşturulması bu hedefler arasında gösterilebilir. Trablus'u destekleyenlerin öncelikli hedefleri ise güvenlik güçleri üzerinde sivil denetim sağlanması ve Hafter'in ya da başka bir komutanın gücü ele geçirmesinin engellenmesidir.

Libya'ya müdahil olan dış aktörler kendi kırmızı çizgilerini ortaya koymakta net olmadılar. Uzlaşmaya dayalı çözümlerin aranmasına dair istekleri hem Libya hem de ötesinde zaman ve olaylara göre değişkenlik gösterebilir. Buna rağmen bazı genel sonuçlara varmak mümkün. Özellikle Ankara varılacak bir güç paylaşımı anlaşması çerçevesinde muhtemelen şu hususlarda ısrarcı olacaktır: Trablus hükümeti müttefiklerinin kilit rol üstlenmesi ve böylece Türkiye'nin etkisinin sağlanması; deniz yetki sınırları anlaşmasının, demokratik yollarla seçilmiş yeni bir Libya hükümeti tarafından aksi ilan edilmediği sürece yürürlükte kalacağı güvencesinin verilmesi ve Libya'da 2011 öncesinde faaliyet gösteren Türk şirketlerine tazminat ödenmesi.

Benzer şekilde, çözüm mülahazaları Hafter destekçilerinin de çıkarlarını korumalı ve sürece dahil olmasını sağlamalıdır. Hafter destekçileri büyük bir olasılıkla, özellikle Libya ile ilgili uluslararası düzenlemelerin yenilenmesini talep edecektir. Bu bağlamda, Müslüman Kardeşler ya da Türkiye yanlısı temsilcilerin bulunmadığı BM destekli yeni bir hükümet ile Hafter güçlerine de yer veren bir güvenlik düzeni kurulmasını isteyeceklerdir.

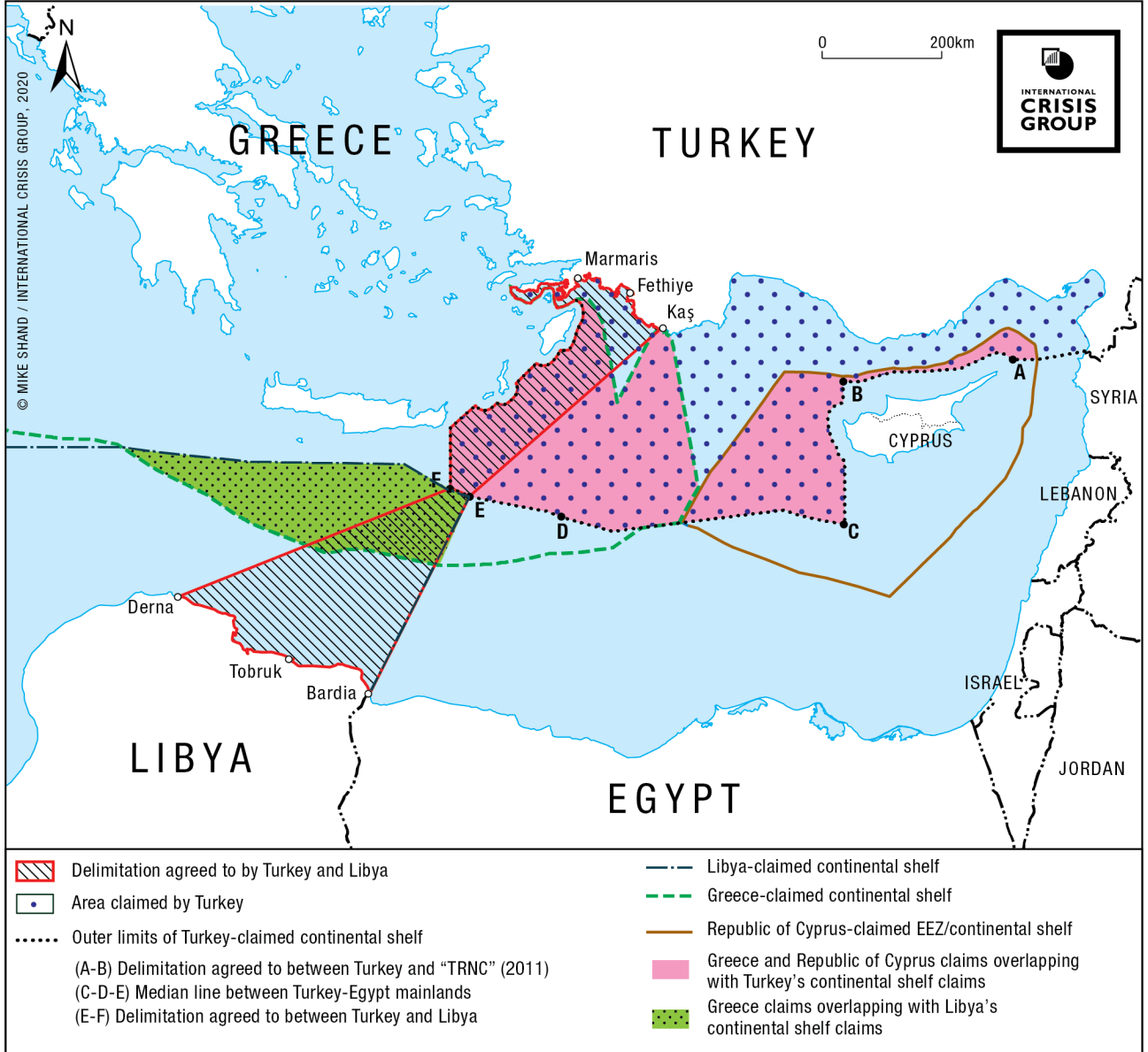
Bu birbirine zıt çıkarların uzlaşabilmesi için her iki tarafın da bazı tavizler vermesi gerekecek. Ankara gelecekte kurulacak yeni bir ulusal birlik hükümetinin açık biçimde Türkiye yanlısı olmayabileceğini ve ara dönemdeki güvenlik düzenlemelerinde Hafter liderliğindeki güçlerin de dahil edilmesi gerektiğini kabul etmek zorunda kalabilir. Bunun karşılığında, Hafter destekçileri kendilerine muhalif siyasetçi ve askeri yetkililerin geçici yönetim ve güvenlik düzenlemelerinin bir parçası olacağını kabul etmek zorunda kalabilir. Kalıcı bir çözüm için bütün taraflar Libya'da yabancı savaşçı kullanmaktan vazgeçmeli ve savaş körükleyebilecek adımlar atmaktan kaçınmalıdır.

V. Sonuç

Ankara, Libya savaşına askeri müdahalede bulunarak Hafter'in saldırısı karşısında BM destekli Trablus hükümetini savunmayı ve siyasi sürece ivme kazandırmayı amaçladı. Bu karar Hafter'in zafer elde etmesi durumunda Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz'de stratejik kayıplara uğrama riskini bertaraf etme güdüsüyle şekillendi. Ankara yaptığı hamlenin bir ölçüde karşılığını aldı: Türkiye'nin müdahalesi Hafter güçlerinin Trablus'a ilerleyişini durdurdu. Ancak, müdahalenin yadsınamaz bazı maliyetleri de oldu. Bu adım Trablus hükümetine karşı gruplar arasında ciddi bir mobilizasyonun fitilini ateşledi. Bu da siyasi bir çözümü teşvik etmek yerine, halihazırda zaten birçok insanın hayatına mal olmuş savaşı tırmandıran ve muhtemelen daha da uzatacak olan yeni bir döngü başlattı. Mevcut gidişatı tersine çevirmek için savaşta farklı tarafları destekleyen dış aktörler ortak zemin bulmak için çaba sarf ederek sahadaki müttefiklerini bir ateşkes üzerinde anlaşmaya teşvik etmelidir. Savaşa müdahil olan tüm dış aktörlerin Libya'da birbiriyle savaşan müttefiklerini müzakere masasına uzlaşma arayışına yönlendirmesi tarafların ileriye dönük çıkarlarını güvence altına almalarına da olanak sağlayabilir.

Ankara/Trablus/Brüksel, 30 Nisan 2020

Ek A: Deniz Sınır Alanları Haritası

Ek B: Uluslararası Kriz Grubu Hakkında

Uluslararası Kriz Grubu, 120 çalışanı ile beş kitada kapsamlı saha araştırmaları ve üst düzey uzman görüşlerine dayalı analizler yaparak, dünya çapında ölümcül ihtilafları önlemek ve sonlandırmak amacıyla kurulan, kar amacı gütmeyen, bağımsız bir sivil toplum kuruluşudur.

Kriz Grubu'nun çalışmaları saha araştırmalarına dayanmaktadır. Çatışma ve şiddetin olduğu veya beklediği ülke ve bölgelerde siyasi analistlerden oluşan ekipleri bulunmaktadır. Kuruluş, söz konusu alanlarda birinci elden temin ettiği bilgiyi, tecrübeye dayalı değerlendirmelerle destekleyerek hazırladığı analitik raporları uluslararası alanda etkili karar mekanizmalarına sunarak, isabetli karar vermelerini sağlayacak önerilerde bulunmaktadır. Kriz Grubu aynı zamanda, dünyadaki 70 kadar farklı çatışma ve yeni çatışma ihtimalleri hakkında düzenli olarak durum analizi ve öngörü sunan Crisis Watch (Kriz Gözetimi) isimli aylık bülteni yayınlar.

Kriz Grubu'nun raporları ve bilgilendirme dokümanları e-posta ve posta yoluyla dışişleri görevlilerine, uluslararası kuruluş çalışanlarına ve diğer ilgililere iletilmekte, ayrıca internet sayfasından (www.crisisgroup.org) ücretsiz olarak indirilebilmektedir. Kriz Grubu, analizlerine ve çözüm önerilerine destek bulmak için devletler, onları etkileyen merciler ve medya ile yakın temas halinde çalışır.

Siyaset, diplomasi, iş dünyası ve medyanın saygın isimlerinden oluşan Kriz Grubu yönetimi, hazırlanan rapor ve tavsiyeleri ulusal ve uluslararası karar alıcıların dikkatine sunma konusunda doğrudan katkı sağlamaktadır. Kriz Grubu'na Fiore Group Başkan&CEO'su ve Raddcliffe Vakfı Kurucusu Frank Guistra ile BM eski Genel Sekreter Yardımcısı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Yöneticisi Lord Mark Malloch-Brown başkanlık eder.

Kriz Grubu'nun Başkan ve CEO'su Robert Malley, 1 Ocak 2018'den itibaren bu görevi üstlenmiştir. Malley daha önce Kriz Grubu Orta Doğu ve Kuzey Afrika Direktörü olarak görev yapmış, en son zamanın ABD Başkanı Barrack Obama'nın Özel Danışmanı, IŞİD ile Mücadele Kampanyası'nda Başkan'ın Kıdemli Danışmanı ve Beyaz Saray Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Körfez bölgesi Koordinatörü olarak çalışmıştır. Malley ondan önce ABD eski Başkanı Bill Clinton'ın İsrail-Filistin ilişkilerinden sorumlu Özel Danışmanı olarak görev yapmıştır.

Kriz Grubu'nun uluslararası merkezi Brüksel'de, on diğer ofisi ise Bişkek, Bogota, Dakar, Kabil, İslamabad, İstanbul, Nairobi, Londra, New York ve Washington DC'de bulunmaktadır. Ayrıca Abuja, Algiers, Bangkok, Beyrut, Caracas, Gazze, Guatemala City, Hong Kong, Kudüs, Johannesburg, Juba, Mexico City, Yeni Delhi, Rabat, Tiflis, Toronto, Tripoli, Tunus, ve Yangon'da personel temsilciliği bulunmaktadır.

Kriz Grubu, çok çeşitli devletlerden, vakıflardan ve özel kaynaklardan finansal destek almaktadır. Halihazırda Kriz Grubu'nun aşağıdaki devlet ve devlet kurumları ile işbirliği vardır: Avustralya Dışişleri ve Ticaret Departmanı, Avusturya Kalkınma Ajansı, Kanada Dışişleri Bakanlığı, Kanada Ticaret ve Kalkınma Departmanı, Danimarka Dışişleri Bakanlığı, Hollanda Dışişleri Bakanlığı, İstikrar ve Barışa katkı yapma amacı güden Avrupa Birliği Enstrümanı (IcSP), Avrupa Komisyonu Komşuluk Genişleme Müzakereleri Genel Müdürlüğü, Finlandiya Dışişleri Bakanlığı, Fransa Kalkınma Ajansı, Fransa Dışişleri Bakanlığı, Alman Federal Dışişleri Bakanlığı, Küresel İlişkiler Kanada, İrlanda Kalkınma Ajansı, Lihtenştayn Prenslüğü, Lüksemburg Dışişleri Bakanlığı, Yeni Zelanda Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı, Norveç Dışişleri Bakanlığı, İsveç Dışişleri Bakanlığı ve İsviçre Federal Dışişleri Bakanlığı.

Kriz Grubu ayrıca şu vakıflarla da iş birliği içerisindedir: Carnegie Corporation of New York, Heinrich Böll Stiftung, Henry Luce Foundation, Humanity United, John D. and Catherine T. MacArthur Foundation, Oak Foundation, Omidyar Network Fund, Open Society Foundations, Ploughshares Fund, Robert Bosch Stiftung, and Wellspring Philanthropic Fund.

Nisan 2020

Ek C: 2017 Sonrası Kriz Grubu Avrupa ve Orta Asya Raporları

Özel rapor ve brifingler

Counter-terrorism Pitfalls: What the U.S. Fight against ISIS and al-Qaeda Should Avoid, Special Report N°3, 22 March 2017.

Council of Despair? The Fragmentation of UN Diplomacy, Special Briefing N°1, 30 April 2019.

Seven Opportunities for the UN in 2019-2020, Special Briefing N°2, 12 September 2019.

Seven Priorities for the New EU High Representative, Special Briefing N°3, 12 December 2019.

COVID-19 and Conflict: Seven Trends to Watch, Special Briefing N°4, 24 March 2020 (also available in French and Spanish).

Rusya/Kuzey Kafkaslar

Patriotic Mobilisation in Russia, Europe Report N°251, 4 July 2018.

The COVID-19 Challenge in Post-Soviet Breakaway Statelets, Europe Briefing N°89, 7 May 2020.

Güney Kafkaslar

Nagorno-Karabakh's Gathering War Clouds, Europe Report N°244, 1 June 2017.

Abkhazia and South Ossetia: Time to Talk Trade, Europe Report N°249, 24 May 2018 (also available in Russian).

Digging out of Deadlock in Nagorno-Karabakh, Europe Report N°255, 20 December 2019 (also available in Russian).

Ukrayna

Can Peacekeepers Break the Deadlock in Ukraine?, Europe Report N°246, 15 December 2017.

Ukraine: Will the Centre Hold?, Europe Report N°247, 21 December 2017.

"Nobody Wants Us": The Alienated Civilians of Eastern Ukraine, Europe Report N°252, 1 October 2018 (also available in Ukrainian).

Rebels without a Cause: Russia's Proxies in Eastern Ukraine, Europe Report N°254, 16 July 2019 (also available in Ukrainian and Russian).

Peace in Ukraine I: A European War, Europe Report N°256, 28 April 2020.

Türkiye

Managing Turkey's PKK Conflict: The Case of Nusaybin, Europe Report N°243, 2 May 2017 (also available in Turkish).

Turkey's Syrian Refugees: Defusing Metropolitan Tensions, Europe Report N°248, 29 January 2018 (also available in Turkish).

Turkey's Election Reinvigorates Debate over Kurdish Demands, Europe Briefing N°88, 13 June 2018.

Russia and Turkey in the Black Sea and the South Caucasus, Europe Report N°250, 28 June 2018.

Mitigating Risks for Syrian Refugee Youth in Turkey's Şanlıurfa, Europe Report N°253, 11 February 2019.

Turkey Wades into Libya's Troubled Waters, Europe Report N°257, 30 April 2020 (also available in Arabic).

Orta Asya

Uzbekistan: The Hundred Days, Europe and Central Asia Report N°242, 15 March 2017.

Central Asia's Silk Road Rivalries, Europe and Central Asia Report N°245, 27 July 2017 (also available in Chinese and Russian).

The Rising Risks of Misrule in Tajikistan, Europe and Central Asia Briefing N°86, 9 October 2017 (also available in Russian).

Rivals for Authority in Tajikistan's Gorno-Badakhshan, Europe and Central Asia Briefing N°87, 14 March 2018 (also available in Russian).

Ek D: Uluslararası Kriz Grubu Mütevelli Heyeti

BAŞKAN & CEO

Robert Malley

Beyaz Saray Eski Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Körfez Bölgesi Koordinatörü

EŞ-BAŞKANLAR

Lord (Mark) Malloch-Brown

BM Eski Genel Sekreter Yardımcısı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Yöneticisi

Frank Giustra

Başkan & CEO, Fiore Group; Kurucu, Radcliffe Vakfı

DİĞER ÜYELER

Fola Adeola

Kurucu ve Başkan, FATE Vakfı

Hushang Ansary

Başkan, Parman Capital Group LLC; İran Eski ABD Büyükelçisi ve Maliye ve Ekonomi Bakanı

Gérard Araud

Fransa'nın ABD Eski Büyükelçisi

Carl Bildt

İsveç Eski Başbakanı ve Dışişleri Bakanı

Emma Bonino

İtalya Eski Dışişleri Bakanı ve İnsani Yardımdan Sorumlu Avrupa Komisyonu Üyesi

Cheryl Carolus

Güney Afrika Eski İngiltere Büyükelçisi/Yüksek Temsilcisi ve Afrika Ulusal Kongresi (ANC) Genel Sekreteri

Maria Livanos Cattau

Milletlerarası Ticaret Odası Eski Genel Sekreteri

Ahmed Charai

Global Media Holding Başkan & CEO'su ve Fas haftalık dergisi *L'Observateur* yayıncısı

Nathalie Delapalme

Mo Ibrahim Vakfı Yönetici Müdürü ve Mütevelli Heyeti Üyesi

Hailemariam Desalegn Boshe

Etiyopya Eski Başbakanı

Alexander Downer

Avustralya Eski Dışişleri Bakanı ve İngiltere Büyükelçisi/Yüksek Temsilcisi

Sigmar Gabriel

Almanya eski Dışişleri Bakanı ve Federal Şansölye Yardımcısı

Hu Shuli

Caixin Media Yayın Yönetmeni, Sun Yat-sen Üniversitesi Profesörü

Mo Ibrahim

Mo Ibrahim Vakfı Kurucu ve Eş Başkan, Celtel International Kurucusu

Wadah Khanfar

Kurucu, Al Sharq Forum; Al Jazeera Network Eski Yöneticisi

Nasser al-Kidwa

Yasser Arafat Vakıf Başkanı, Suriye eski BM Yardımcı Hakemi

Bert Koenders

Hollanda eski Dışişleri Bakanı ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreter Baş Yardımcısı

Andrey Kortunov

Rusya Uluslararası İlişkiler Konseyi Direktörü

Ivan Krastev

Liberal Stratejiler Merkezi Başkanı (Sofya); Avrupa Konseyi Dış İlişkiler Kurucu Yönetim Kurulu Üyesi

Tzipi Livni

İsrail eski Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı

Helge Lund

BG Group (BK) ve Statoil (Norveç) Eski Başkanı

Susana Malcorra

Arjantin Eski Dışişleri Bakanı

William H. McRaven

ABD Özel Harekat Komutanlığı 9. Komutanlık görevi ile Emekli ABD Donanma Amirali

Shivshankar Menon

Hindistan Eski Dışişleri Bakanlığı Sekreteri; Eski Ulusal Güvenlik Danışmanı

Naz Modirzadeh

Harvard Hukuk Fakültesi Uluslararası Hukuk ve Silahlı Çatışma Programı Yöneticisi

Federica Mogherini

Avrupa Birliği Eski Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi

Saad Mohseni

MOBY Group Başkan & CEO

Marty Natalegawa

Endonezya Eski Dışişleri Bakanı, BM Nezdinde Daimi Temsilci ve İngiltere Büyükelçisi

Ayo Obe

Gorée Enstitüsü Yönetim Kurulu Başkanı (Senegal), Hukukçu (Nijerya)

Meghan O'Sullivan

Irak ve Afganistan ABD Eski Ulusal Güvenlik Danışman Vekili

Thomas R. Pickering

ABD Eski Dışişleri Müsteşarı ve BM, Rusya, Hindistan, İsrail, Ürdün, El Salvador ve Nijerya Büyükelçisi

Ahmed Rashid

Yazar ve Dış Politika Muhabiri, Pakistan

Juan Manuel Santos Calderón

Kolombiya eski Başbakanı, 2016 Nobel Barış Ödülü Sahibi

Wendy Sherman

ABD eski Dışişleri Bakanı Müşaviri ve İran Nükleer Anlaşması Baş Müzakerecisi

Ellen Johnson Sirleaf

Liberya Eski Başkanı

Alexander Soros

Açık Toplum Vakıfları Küresel Yönetim Kurulu Üyesi

George Soros

Açık Toplum Vakıfları Kurucusu ve Soros Fon Yönetimi Başkanı

Jonas Gahr Støre

İşçi Partisi ve İşçi Partisi Parlamenter Grubu Lideri; Norveç Eski Dışişleri Bakanı

Jake Sullivan

ABD Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Eski Direktörü, Başkan Obama Asistan Vekili ve Başkan Yardımcısı Biden'in Ulusal Güvenlik Danışmanı

Lawrence H. Summers

ABD Ulusal Ekonomik Konseyi Eski Yöneticisi ve Eski Hazine Bakanı; Harvard Üniversitesi Fahri Başkanı

Helle Thorning-Schmidt

Save the Children International CEO'su; Danimarka Eski Başbakanı

Wang Jisi

Çin Dışişleri Bakanlığı Dış Politika Danışma Kurulu Üyesi; Pekin Üniversitesi Uluslararası ve Stratejik Çalışmalar Enstitüsü Başkanı

BAŞKANLIK KONSEYİ

Kriz Grubu'na önemli destek ve uzmanlık sağlayan bireysel ve kurumsal bağışçılarının oluşturduğu seçkin bir grup.

KURUMSAL	BİREYSEL	
BP	(2) Anonim	Stephen Robert
Eni	David Brown & Erika Franke	Alexander Soros
Shearman & Sterling LLP	The Edelman Ailesi Vakfı	Ian R. Taylor
White & Case LLP		

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU

Ölümcül ihtilafları önleme konusundaki Kriz Grubu çabalarının gerçekleştirilmesinde önemli rol oynayan bireysel ve kurumsal destekçiler.

KURUMSAL	BİREYSEL	
(1) Anonim	(3) Anonim	David Jannetti
APCO Worldwide Inc.	Mark Bergman	Faisel Khan
Chevron	Stanley Bergman & Edward Bergman	Cleopatra Kitt
Edelman UK & Ireland	Herman De Bode	Samantha Lasry
Equinor	Ryan Dunfield	Lise Strickler & Mark Gallogly
M&C Saatchi World Services	Tanaz Eshaghian	Vakıf Fonu
Ninety One	Seth & Jane Ginns	The Nommontu Vakfı
Shell	Ronald Glickman	Brian Paes-Braga
Tullow Oil plc	Geoffrey R. Hogue & Ana Luisa Ponti	Kerry Propper
Warburg Pincus	Geoffrey Hsu	Duco Sickinghe
		Nina K. Solarz
		Raffi Vartanian

BÜYÜKELÇİLER KONSEYİ

Çeşitli alanlarda yükselen liderler, yetenekleri ve uzmanlıklarıyla Kriz Grubu'nun misyonuna destek sağlayanlar.

Christina Bache	Arohi Jain	Betsy (Colleen) Popken
Alieu Bah	Tina Kaiser	Sofie Roehrig
Amy Benziger	Jennifer Kanyamibwa	Perfecto Sanchez
James Blake	Gillian Lawie	Rahul Sen Sharma
Thomas Cunningham	David Litwak	Chloe Squires
Matthew Devlin	Christopher Louney	Leeanne Su
Sabrina Edelman	Madison Malloch-Brown	Sienna Tompkins
Sabina Frizell	Megan McGill	AJ Twombly
Andrei Goldis	Hamesh Mehta	Theodore Waddelow
Sarah Covill	Clara Morain Nabity	Zachary Watling
Lynda Hammes	Gillian Morris	Grant Webster
Joe Hill	Katera Mujadidi	Sherman Williams
Lauren Hurst	Duncan Pickard	Yasin Yaqubie
Reid Jacoby	Lorenzo Piras	

KIDEMLİ DANIŞMANLAR

Kriz Grubu ile ilişkilerini devam ettiren ve (o sıradaki görevleri çerçevesinde uygun düştüğü ölçüde) görüş ve desteklerine başvurulmuş eski Yönetim Kurulu Üyeleri.

Martti Ahtisaari Emeritus Başkanı	Kim Campbell Jorge Castañeda	Todung Mulya Lubis Graça Machel
George Mitchell Emeritus Başkanı	Joaquim Alberto Chissano Victor Chu	Jessica T. Mathews Miklós Németh
Gareth Evans Emeritus Başkanı	Mong Joon Chung Sheila Coronel	Christine Ockrent Timothy Ong
Kenneth Adelman Adnan Abu-Odeh	Pat Cox Gianfranco Dell'Alba	Roza Otunbayeva Olara Otunnu
HRH Prince Turki al-Faisal Celso Amorim	Jacques Delors Alain Destexhe	Lord (Christopher) Patten Surin Pitsuwan
Óscar Arias Richard Armitage	Mou-Shih Ding Uffe Ellemann-Jensen	Fidel V. Ramos Olympia Snowe
Diego Arria Zainab Bangura	Stanley Fischer Carla Hills	Javier Solana Pär Stenbäck
Nahum Barnea Kim Beazley	Swanee Hunt Wolfgang Ischinger	
Shlomo Ben-Ami Christoph Bertram	Aleksander Kwasniewski Ricardo Lagos	
Lakhdar Brahimi	Joanne Leedom-Ackerman	